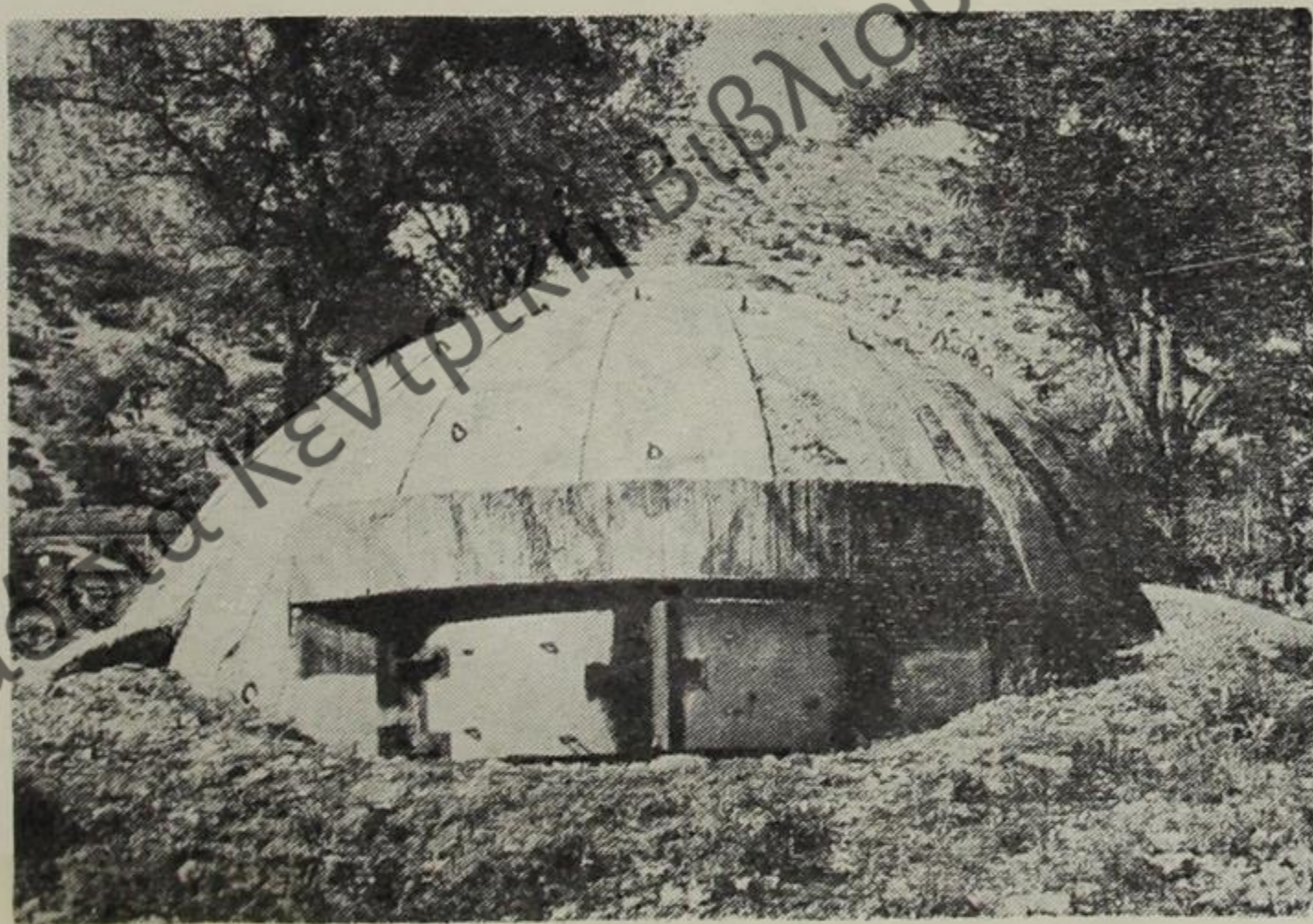

Πρεσβ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Δ. ΤΑΤΣΗ

ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ
ΑΠΟ ΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

6

ΚΛΟΣΕΙΣ "ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΤΥΠΟΥ,"
ΑΝΙΓΓΟΣ 10 - 10677 ΑΘΗΝΑΙ 1993

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΝΙΤΣΟΥ

ΑΝΤΙΣΤΡΩΦΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΚΟΝΙΤΣΟΥ
ΚΟΝΙΤΣΟΣ 10000 ΚΟΝΙΤΣΟΣ

Πρεσβ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Δ. ΤΑΤΣΗ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 55731
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 18/8/2014
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 914.965 ΤΑΤ

ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ

Κωδ. 8965

ΑΠΟ ΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΤΥΠΟΥ,"
ΚΑΝΙΓΓΟΣ 10 - 10677 ΑΘΗΝΑΙ 1993

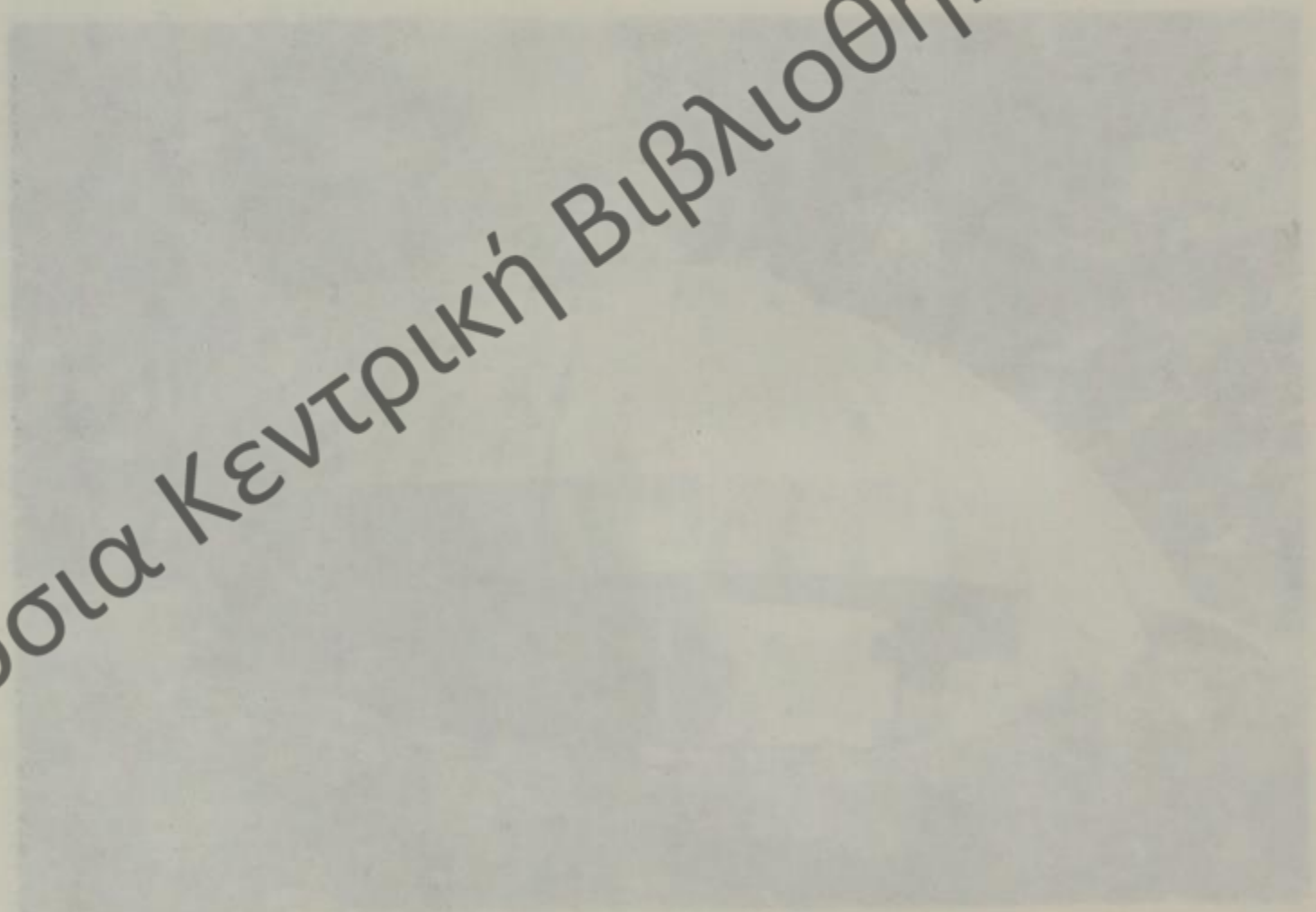
ΠΡΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ Δ. ΤΑΞΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ
ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΤΥΠΟΥ"
ΚΑΝΙΤΤΟΣ 10-10877 ΑΘΗΝΑΙ 1993

Στὸ φυλάκιο τῆς Κακαβιάς ἔχω πάει πολλές φορές τοὺς τελευταίους μῆνες. Ἀπὸ τότε ποὺ ἄνοιξαν τὰ σύνορα καὶ ὁ κόσμος τῆς Ἀλβανίας ἔρχεται σχεδὸν ἐλεύθερα στὴ χώρα μας, ὅλα ἔχουν ἀλλάξει. Ἡ Κακαβιά μέχρι χθὲς ἦταν πικρὸς τόπος. Τώρα ἔγινε τόπος συνάντησης καὶ χαρᾶς. Παλιότερα πήγαινες ἐκεῖ κι ἔκλαιγες, γιατί δὲν μπορούσες νὰ περάσεις πέρα ἀπ' τὸ σύνορο. Μοναδικὸς τρόπος «ἐπικοινωνίας» ἦταν ν' ἀνεβεῖς στὴν ταρατσα τοῦ δικοῦ μας φυλακίου καὶ νὰ ἐρευνήσεις μὲ τὰ κιάλια σου τοὺς φρουροὺς τῆς Ἀλβανίας, τοὺς ἡλιοψημένους καλλιεργητὲς τῆς γῆς καὶ τὰ ἀπέναντι χωριὰ τῆς Δρόπολης. Νὰ δεῖς, μὲ ἄλλα λόγια, τὴ δυστυχία. Στὶς μέρες μας ὅμως μπορείς νὰ πλησιάσεις τὴ δυστυχία καὶ νὰ τὴν ψηλαφίσεις. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἀκόμη περισσότερο· σὲ πλησιάζει ἐκεῖνη, ἀφοῦ χιλιάδες εἶναι οἱ Βορειοηπειρωτὲς καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ποὺ κυκλοφοροῦν ἀνάμεσά μας. Ὡστόσο, νομίζω, ὅτι ἀξίζει τὸν κόπο νὰ καταγράψω κάποιες ἐμπειρίες ποὺ ἀπέκτησα ἀπὸ τὶς πολλές μου ἐπισκέψεις στὴ Βόρεια Ἡπειρο, γιατί εἶναι διαφορετικὲς ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἀπέκτησαν οἱ περισσότεροι Ἕλληνες μετὰ ἀπὸ τὸν συγχρωτισμὸ τους μ' αὐτούς. Καὶ τοῦτο, γιατί ἀλλιῶς ζεῖς τὸν ἄνθρωπο στὸν τόπο του κι ἀλλιῶς μετανάστη.

27 Μαΐου 1991. Σήμερα θὰ πανηγυρίσει τὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Τριάδος στὴν Πέπελη. Τὸ πρόγραμμά μας εἶναι νὰ φτάσουμε ἐκεῖ. Τὰ δυὸ μικρὰ λεωφορεῖα περνοῦν τὴν κόκκινη μπάρα τῆς Ἀλβανίας καὶ σταματοῦν στὸ τελωνεῖο τῆς. Βρισκόμαστε σὲ ξένο ἔδαφος. Χωρὶς πολλοὺς ἐλέγχους παίρνουμε τὸν κατήφορο καὶ κατευθυνόμαστε πρὸς τὴν Πέπελη.

Κάνω τὸ σταυρό μου μὲ συγκίνηση. Σήμερα γίνεται

πραγματικότητα ένα παλιό μου όνειρο. Από μαθητής του Δημοτικού Σχολείου άκουγα για τή Βόρειο Ήπειρο και τὸ δικτατορικό καθεστὼς τῆς Ἀλβανίας και πάντα ἔτρεφα ἀγάπη για τὸς ἀνθρώπους αὐτῆς τῆς χώρας. Περισσότερα ὅμως εἶχα ἀκούσει ἀπὸ τὸν ἱερέα πατέρα μου, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν κακὴ τύχη νὰ εἶναι κρατούμενος σὲ στρατόπεδα τῆς Ἀλβανίας για μιὰ δεκαετία (1947 - 1957). Γνώριζα λοιπὸν καλά τὸ μαρτύριο τῶν ἀνθρώπων τῆς Βορείου Ἡπείρου ἀπὸ πολὺ παλιά. Καὶ οἱ νεώτερες πληροφορίες πὸ μᾶς ἔρχονταν ἀπὸ τὴ γειτονικὴ χώρα, ἐπιβεβαίωναν τὰ ὅσα εἶχα ὑπόψη μου.

Πλησιάζουμε τὸν ποταμὸ Δρίνο. Βαδιά ἢ συγκίνησή μου. Δὲν ἔχω οὔτε δισταγμοὺς οὔτε φόβους μέσα μου. Αἰσθάνομαι ὅμως πόνος για τούτη τὴ μικρὴ χώρα. Ἡ προπαγάνδα εἶχε θαυμαστὰ ἀποτελέσματα. Κατόρθωσε νὰ κρατήσει ἕναν ὀλόκληρο λαὸ στὴ νάρκη, καθυστερώντας ἔτσι τὴν πρόοδό του για πενήντα περίπου χρόνια!

Στὸ δρόμο μας συναντοῦμε τ' αὐτοκίνητα τῆς Ἀλβανίας. Εἶναι ἀρχαῖα και ἀσυντήρητα. Μετὰ ἀπὸ σύντομη διαδρομὴ κάνουμε τὴν πρώτη στάση στὰ Βρυσερά. Ἐδῶ μᾶς πληροφοροῦν ὅτι τὰ λεωφορεῖα δὲν θὰ φθάσουν μέχρι τὸ μοναστήρι και γι' αὐτὸ θὰ χρειαστεῖ νὰ περπατήσουμε μιὰ ἀπόσταση. Συνεχίζουμε κάμποση ὥρα ἀκόμη και φθάνουμε σ' ἕνα γεφυράκι. Ἀπὸ ἐδῶ θὰ ὁδοιπορήσουμε. Χωρὶς γογγυσμό, ἀποφασισμένοι για ὅλα, μὲ τὴ διάθεση τοῦ ἱεραποστόλου και τὸ ἠθικὸ τοῦ νικητῆ, φορτωνόμαστε τὰ πράγματά μας· βαλίτσες μὲ ἱερὰ σκεύη και λειτουργικὰ βιβλία, χαρτοκιβώτια μὲ κομμένο ἀντίδωρο και εἰκόνες, γλυκά, τρόφιμα και διάφορα δῶρα.

Ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο ἀνεβαίνουμε στὸ βουνό. Ὁ πρῶτος κρατᾶει τὸν Ἐσταυρωμένο πὸ τὸν προορίζουμε για τὸ μοναστήρι. Ὁ τόπος εἶναι ἤσυχος. Ἐρημιὰ ἀπέραντη, πὸ θὰ τὴ ζήλευε και τὸ Ἅγιον Ὄρος. Προσπαθῶ ν' ἀκούσω τὴν ἤσυχία. Θέλω νὰ τηρήσω τὸ τυπικὸ τῆς μυστικῆς προσευχῆς. Δὲν τὸ πετυχαίνω. Μὲ διακόπτουν οἱ λαχανιασμένες ἀναπνοὲς τῶν συνοδοιπόρων μου και οἱ στεγνὲς μορ-

φές τῶν ἐλάχιστων Βορειοηπειρωτῶν πού συναντοῦμε στὸ δρόμο μας καὶ μοῦ κινοῦν, ὅπως εἶναι φυσικό, τὴν περιέργεια.

Ὁ ἥλιος ἀνέβηκε ἀρκετὰ ψηλά. Ἐπιταχύνουμε τὸ βῆμα μας γιὰ νὰ φθάσουμε στὸ μοναστήρι ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα. Ὄταν τελείωσε ἡ ἀνηφόρα, βρεθήκαμε σὲ μιὰ μάχη ἀπ' ὅπου φαίνονταν τὸ παλιὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ στὸ βάθος ἀριστερά, στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ, οἱ τρεῖς μαχαλάδες τῆς Πέπελης. Ἐδῶ παίρνουμε μιὰ ἀνάσα. Ἡ ἀπόσταση πού ὑπολείπεται εἶναι τώρα κατηφορική. Οἱ προσκυνητὲς μᾶς περιμένουν μὲ χαρά. Καθὼς πλησιάζουμε τὸ μοναστήρι, συναντοῦμε ἀνθρώπους ὅλων τῶν ἡλικιῶν, οἱ ὁποῖοι καρφώνουν τὰ μάτια τους πάνω μας. Μᾶς χαιρετοῦν μὲ ἐνθουσιασμό.

Ὁ ναὸς τοῦ μοναστηριοῦ διατηρεῖται σὲ καλὴ κατάσταση. Σώζονται καὶ μερικὰ ἄλλα κτίσματα πού παλιότερα χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τὸ στρατό. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλὰ λιθοσώρια, ὅπως δυστυχῶς συμβαίνει καὶ στὰ μοναστήρια πού βρίσκονται στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα. Μετά στὸ ναὸ ὅλα εἶναι τακτοποιημένα. Βλέπω τοιχογραφίες καὶ τέμπλο μὲ εἰκόνες. Προσκυνῶ καὶ ἱερὰ λείψανα.

Λυποῦμαι πού δὲν ἔχω τὸ χρόνο γιὰ νὰ ἐρευνήσω καὶ νὰ καταγράψω ἱστορικὰ στοιχεῖα. Ἐκεῖνο πού ἰδιαίτερα μὲ ἐνδιαφέρει σήμερα εἶναι ἡ Λειτουργία. Ἀπὸ τὸ 1967 τὸ μοναστήρι παραμένει ἀλειτούργητο. Τώρα συνδέουμε τὴν κομμένη ἀλυσίδα τῆς παράδοσης. Τὸ γεγονός αὐτὸ τὸ ζοῦν ἐντονα καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, ὁ π. Χριστόδουλος Δεληγιάννης καὶ ὁ π. Νικόλαος Μέμος, οἱ ὁποῖοι καταφανῶς συγκινημένοι, ἀνοίγουν τὴν καρδιά τους καὶ μιλοῦν στοὺς ἀδελφούς μὲ θερμὰ λόγια.

Στὸ παγκάρι στέκονται οἱ ἐπίτροποι. Παίρνω ἓνα χειροποίητο κερὶ καὶ τὸ ἀνάβω. Εὐχαριστῶ τὸ Θεὸ γιὰ τὴ σημερινὴ μέρα. Ἡ Λειτουργία τελεῖται στὸ ὑπαιθρο. Συμμετέχουμε οἱ τρεῖς ἱερεῖς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἓνας ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἡπειρο. Οἱ φωτογράφοι μας σκαρφαλώνουν στοὺς τοίχους καὶ τὴ στέγη τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ καμπάνες χτυποῦν ἀδιάκοπα. Γιορτάζουμε ὅλοι τὴν ἀνάσταση. Πάνω ἀπὸ

1.500 οί προσκυνητές, πού είναι ἀπ' ὅλη τή Δρόπολη καί ἀπό τήν περιοχή τῶν Ἀγίων Σαράντα. Οἱ περισσότεροι στέκονται γύρω, ἄλλοι εἶναι πάνω στοὺς χαλασμένους τοίχους. Οἱ νέοι μᾶς παρακολουθοῦν περίεργα. Οἱ γυναῖκες μέ τ' ἄσπρα μαντίλια συγκινοῦνται. Μετά τή Λειτουργία κήρυγμα, λόγοι καί προσφωνήσεις. Μιλᾶνε γιά τή μητέρα Ἑλλάδα, γιά τὸ Γένος καί γιά τήν Ὀρθοδοξία. Νιώθουμε ὅλοι περισσότερο Ἑλληνες.

Μοιράζουμε δῶρα στὰ παιδιά. Εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα ὑπολογίζαμε, γι' αὐτὸ ἡ διανομὴ εἶναι μαρτυρική. Προσωπικὰ ἔχω ἐτοιμάσει 120 εἰκόνες κολλημένες σὲ ξύλο καί θέλω νὰ τίς μοιράσω στὰ παιδιά. Παράλληλα νέοι ἀπὸ τήν Πάτρα ἔχουν βιβλία, μολύβια καί τετράδια. Πρέπει νὰ γίνεῖ ἡ διανομὴ. Πῶς ὅμως; Πλημμύρα τὰ παιδιά. Καί κοντὰ στὰ παιδιά καί οἱ μεγάλοι, πού καί αὐτοὶ θέλουν νὰ πάρουν κάτι.

Τὰ βιβλία μοιράζονται εὐκόλα. Πειθαρχοῦν τὰ παιδιά στὶς ὑποδείξεις μας. Ἀρχίζω τίς εἰκόνες καί γίνεται χαλασμός. Χυμοῦν πάνω μου μικροὶ καί μεγάλοι. Προσπαθῶ νὰ τοὺς βάλω σὲ μιὰ σειρά, ἀλλὰ ἀποτυγχάνω. Ἡ κατάσταση ἐπιδεινώνεται καί ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι πατοῦν πάνω στὰ χορταριασμένα χαλάσματα καί μέ τὸ παραμικρὸ σπρώξιμο χάνουν τήν ἰσορροπία τους. Πέφτουν ὅλοι μαζί. Ὁ ἰδρώτας στάζει, ἡ ἀναπνοή μου γίνεται δύσκολη καί τὸ μαῦρο ἀντερί μου χάνει τὸ χρῶμα του ἀπὸ τὰ χῶματα καί τίς πατημασιές. Προσπαθῶ νὰ βρῶ μιὰ διέξοδο πού θὰ μὲ διευκόλυνε, χωρὶς ὅμως ἐπιτυχία. Τήν κάθε εἰκόνα πού βγάζω ἀπὸ τὸ σακκίδιο, τή διεκδικοῦν πέντε χέρια καί τήν παίρνει τελικὰ τὸ πιὸ δυνατό. Ὅλοι μὲ παρακαλοῦν, ἀλλὰ καί ὅλοι μὲ ἐμποδίζουν. Ἀποφασίζω νὰ διακόψω, νὰ μετακινήθω πιὸ πέρα, γιά λίγο ἀέρα. Δὲν μ' ἀφήνουν. Κι ὅταν σὲ κάποια στιγμή ξεφεύγω, πάλι ἔρχονται κοντά μου. Ἀκούω ἀπὸ δεκάδες στόματα τή φράση: «Παππούλη, δῶσ' μου μιὰ εἰκόνα κι ἐμένα». Δίπλα μου καί κάποιος ἄλλος ἀδελφός μοιράζει δωράκια καί μοῦ φωνάζει: «Κι ἐγὼ ὁμοιοπαθῆς εἶμαι, πάτερ».

Τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριόδου στὴν Πέφκαρη (1754).

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινη μάζα αἰσθάνομαι εὐτυχίας, γιατί ἔχω τὴν αἴσθησιν ὅτι κάτι προσφέρω στοὺς ἀδελφούς, ὅτι δίνω χαρά. Ἐλπίζω ὅτι τὸ γλυκὺ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας θὰ ἐνισχύσει τοὺς ἀδελφούς. Ὡστόσο ἡ ταλαιπωρία μου εἶναι μεγάλη. Διακόπτεται μετὰ ἀπὸ δύο ὥρες, ὅταν μὲ παίρνουν οἱ ἀρμόδιοι γιὰ φαγητό. Ἐκεῖνοι μὲ ἄγριο τρόπο ἀπομακρύνουν τὰ παιδιά καὶ τοὺς μεγάλους καὶ μὲ ὀδηγοῦν στὸ ὑπαίθριο τραπέζι.

Συγκινοῦμαι ἀπὸ τὴν ἀγάπη τους καὶ τὴ φροντίδα τους. Ὅ,τι καλύτερο ἔχουν, μᾶς τὸ προσφέρουν. Δὲν εἶχαμε τελειώσει τὸ φαγητό, ὅταν ἄρχισαν νὰ ἔρχονται δύο δύο, τρία τρία, τὰ παιδιά ἀπὸ πίσω μου καὶ νὰ ζητοῦν εἰκόνες. Συνεχίζω τὴ διανομὴ, ἀλλὰ τούτη τὴ φορὰ ἤσυχια καὶ χωρὶς συμπιέσεις.

Μετὰ ἀρχίζουν οἱ ὀργανοπαῖκτες. Τηρώντας τὸ παλιὸ ἔθιμο, θέλουν νὰ σύρουμε οἱ ἱερεῖς πρῶτοι τὸ χορό. Μὲ πλάγιο τρόπο ξεφεύγουμε ἀπὸ τὴ δυσκολὴ αὐτὴ στιγμή. Ἐπακολουθοῦν μακρὲς συζητήσεις στὸ πόδι. Οἱ ἀδελφοὶ ἔχουν πολλὰ νὰ μᾶς ποῦν. Θέλουν ἀκόμη νὰ βροῦν τρόπο γιὰ ν' ἀπασχοληθοῦν γιὰ λίγο στὴν Ἑλλάδα. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἄντρες ἔχουν πάει στὰ Ἰωάννινα ἀπὸ τὶς «ἐπίσημες» διαβάσεις τῶν βουνῶν. Ὁ ὀρίζοντάς τους ἔχει μεγαλώσει καὶ τώρα ζητοῦν συγκεκριμένες πληροφορίες. Τὰ προβλήματα τους δὲν ἔχουν τελειωμό. Ἄργα τὸ ἀπόγευμα ἀναχωροῦμε ἀπὸ τὸ μοναστήρι.

Ἀκολουθοῦμε ἄλλο δρόμο. Οἱ ὑπεύθυνοι μὲ ἀναγκάζουν ν' ἀνεβῶ σὲ ἀλβανικὸ αὐτοκίνητο. Δὲν ἀνέχονταν νὰ ὀδοιπορήσουν οἱ ἱερεῖς. Σὲ κάποια ἀπότομη στροφή, ποὺ ὁ δρόμος ἦταν κατηφορικὸς καὶ εἶχε βαδιὲς λακκοῦβες, οἱ 50 ἐπιβάτες τῆς καρότσας βρέθηκαν ὅλοι μαζί στὴ δεξιά μεριά, γεγονὸς ποὺ ἔκανε τὸ αὐτοκίνητο νὰ πάρει ἐπικίνδυνη κλίση καὶ ν' ἀκίνητοποιηθεῖ. Εὐτυχῶς δὲν μᾶς πῆρε ὁ γκρεμός. Ἀφοῦ κατέβηκαν οἱ μισοὶ ἐπιβάτες, συνεχίζουμε τὴν κἀδοδό μας γιὰ τὰ Βρυσερά.

Ἀπὸ ἐδῶ ἡ διαδρομὴ γιὰ τὸ Ἀργυρόκαστρο, ποὺ εἶναι ὁ τελευταῖος μας σταθμός, εἶναι ἄνετη καὶ ἐντυπωσιακὴ.

Ὁ δρόμος στενὸς ἀλλ' ἀσφαλτοστρωμένος. Δὲν ὑπάρχουν ὁμῶς διαχωριστικὲς γραμμὲς καὶ πινακίδες. Τ' αὐτοκίνητά μας φεύγουν ἐλεύθερα. Κάπου κάπου μᾶς προσπερνοῦν μερικὰ ἀφηνιασμένα φορτηγὰ κινέζικης κατασκευῆς, πὺ μετὰφέρουν στὶς καρότσες τοὺς ταλαιπωρημένους ἀνθρώπους. Οἱ Βορειοηπειρῶτες μᾶς χαιρετοῦν μ' ἐνθουσιασμό, ἐνῶ οἱ Ἄλβανοὶ μᾶς κοιτάζουν ψυχρὰ καὶ ἀδιάφορα.

Ἀριστερά μας τὰ χωριὰ τῆς Δρόπολης στὴ σειρά. Εἶναι χτισμένα στὸ φαλακρὸ καὶ πετρῶδες βουνό. Τὰ σπίτια λιθόκτιστα καὶ οἱ στέγες τοὺς μὲ πλάκες. Διακρίνονται σ' ὅλα οἱ ἐκκλησιές. Πολλές, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν ντόπιοι πὺ συνταξιδεύουν μὲ μᾶς, εἶναι ἀπείραχτες. Ἄλλες ὅμως εἶχαν μετατραπῆ σὲ χώρους ἀποθήκευσης καὶ τώρα βλέπουμε νὰ ἔχουν φαγωμένη τὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ καὶ χτισμένα τὰ παράθυρα. Μερικὲς ἔχουν ὑποστῆ ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη σχεδὸν ὀλοκληρωτικὴ καταστροφή.

Συνεχίζουμε τὸ ταξίδι. Βλέπω τ' ἀμέτρητα πολυβολεῖα πὺ «κοσμοῦν» τὴν Ἄλβανία. Δὲν μπορῶ νὰ ἐξηγήσω τὴ σκοπιμότητά τους. Μοῦ λένε ὅτι αὐτὰ χαντάκωσαν τὴν ἀλβανικὴ οἰκονομία. Κάποιος τὰ ἔχει παρομοιάσει μὲ χελῶνες. Πρόκειται γιὰ θολωτὲς τσιμεντένιες κατασκευές, διαφόρων μεγεθῶν, πὺ ἀπὸ ἐπάνω ἦταν σκεπασμένες μὲ χῶμα. Λέω ἦταν, γιατί σήμερα μὲ τὴν κατάρρευση τοῦ καθεστῶτος ἐγκαταλείφθηκαν. Ἐφυγε τὸ χῶμα καὶ ξεπρόβηλαν. Αὐτὲς λοιπὸν οἱ τσιμεντένιες χελῶνες ὑπάρχουν παντοῦ καὶ δείχνουν τὴν ἐσφαλμένη πολιτικὴ τοῦ καθεστῶτος Κότζα. Ὁ δικτάτορας ἔλεγε στὸ λαό του ὅτι κινδυνεύει ἡ χώρα ἀπὸ τοὺς γείτονες καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνες καὶ γι' αὐτὸ σὲ καιρὸ ἐπίθεσης πρέπει νὰ ἔχουν καταφύγια γιὰ νὰ σωθοῦν, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ πολεμήσουν ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς εἰσβολεῖς. Ἄγνοοῦσε ἢ ἤθελε ν' ἀγνοεῖ, ὅτι στὴν ἐποχὴ μας ὑπάρχουν τ' ἀεροπλάνα πὺ καθιστοῦν ἄχρηστα τὰ τσιμεντένια καταφύγια - πολυβολεῖα.

Ἀλγεινὴ ἐντύπωση μοῦ προκαλοῦν καὶ τὰ κρατικὰ κτίρια. Εἶναι ἄθλια. Ὅσα δὲν καταρρέουν, εἶναι ἀπεριποίητα. Κανεὶς δὲν δίνει σημασία. Ὅταν τὸ κράτος ζοῦσε, οἱ

ἄνθρωποι παρέλυαν. Τώρα τὸ κράτος πέθανε καὶ οἱ ἄνθρωποι ζωντανεύουν, ζητοῦν ἀλλαγές, ἐκδημοκρατισμὸ καὶ ἰδιοκτησία. Εἶναι μιὰ δύσκολη μεταβατικὴ περίοδος.

***

Ἀργυρόκαστρο: μιὰ πόλη πὸν νόμιζα ὅτι θὰ μύριζε Ἑλλάδα, ὅπως μᾶς διδάσκει ἡ Ἱστορία. Δυστυχῶς σήμερα δὲν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Ὁ πληθυσμὸς της στὴν πλειοψηφία εἶναι ἄλβανικός. Οἱ Ἕλληνες εἶναι λίγοι καὶ στὸ

Τὸ ρολοὶ στὸ Κάστρο.

κέντρο τῆς πόλης δυσεύρετοι. Διαπιστώνω σημαντική διαφορά ανάμεσα στὰ χωριὰ τῆς Δρόπολης καὶ στὸ Ἀργυρόκαστρο. Ἐκεῖ βλέπω ζωντανὴ Ἑλλάδα. Ἐδῶ σχεδὸν μόνο Ἀλβανία. Παρ' ὅλα αὐτὰ χαίρομαι τὸ Ἀργυρόκαστρο, τὴν ὁμορφὴ τούτῃ παραδοσιακῆ πόλῃ. Εἶναι χτισμένη ἀμφιδεατρικά, μὲ τὸ ἐπιβλητικὸ κάστρο καὶ τὰ καλντερίμια, ἀλλὰ καὶ τὸ μαρμάρينو ἄγαλμα τοῦ Ἐμβέρ Χότζα σὲ περίοπτη θέσῃ.

Στὴν πλατεία ποὺ σταματοῦμε οἱ ἀργόσχολοι τῆς πόλης μᾶς βλέπουν μὲ περιέργεια, ἰδίως ἐμᾶς τοὺς κληρικούς. Κάποιος μᾶς εἶπε ὅτι ἔχουν ἀπὸ τὸ 1947 νὰ δοῦν ἱερεῖς μὲ ράσα. Ὁ διωγμὸς κατὰ τῆς θρησκείας εἶχε ἀρχίσει πολὺ πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ 1967, ποὺ συνταγματικὰ ἀπαγορεύτηκε κάθε θρησκευτικὴ ἐκδήλωση.

Καθίσαμε λίγο στὸ κεντρικὸ καφενεῖο καὶ πήραμε ἕναν καφέ. Δυστυχῶς ὁ χρόνος μᾶς εἶναι περιορισμένος καὶ δὲν προλαβαίνουμε ν' ἀπλωθοῦμε στὴν πόλῃ. Ἀναχωροῦμε κάπως βιαστικά, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι πολὺ σύντομα θὰ ξαναεπισκεφθοῦμε τὸ Ἀργυρόκαστρο.

3

2 Ἰουνίου 1991. Μετὰ ἀπὸ ἕξι μέρες, ξαναπηγαίνουμε στὴ Βόρειο Ἡπειρο. Λειτουργοῦμε στὸ Ζερβάτι τῆς Δρόπολης. Κι ἐδῶ ὁμιλίες, προσφωνήσεις, ἀνθρώπινος πόνος, φαγητὸ καὶ ὄργανα. Συνομιλῶ μὲ τοὺς δασκάλους τοῦ χωριοῦ καὶ μὲ ἄλλους ἀπλοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ μοῦ ἐκφράζουν τὴν πικρία τους γιὰ τοὺς καιροσκόπους, γι' αὐτοὺς ποὺ καὶ μὲ τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα τὰ εἶχαν καλὰ καὶ τώρα πρωτοστατοῦν στὶς ἀλλαγές γιὰ ἴδια ὀφέλη. Βρίσκω τὴν εὐκαιρία νὰ ἐρευνήσω ἕνα πολυβολεῖο. Μπαίνω μέσα καὶ βλέπω τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὶς πολεμίστρες. Χαίρομαι τὴν ἐλευθερία τους. Ἄν ἦμουν ἐφημέριος κάποιου χωριοῦ τῆς Βορείου Ἡπείρου, θὰ μετέτρεπα μερικὰ πολυβολεῖα σὲ ζωκλήσια καὶ τὰ μικρότερα σὲ προσκυνητάρια. Διαβάζω καὶ τρισάγια σὲ φρεσκοσκαιμένους τάφους. Ἐνας πονεμένος πα-

Ἡ ἀνακαινισμένη ἐκκλησία τῆς Βάνιας.

τέρας μὲ παρακαλεῖ ἐπίμονα νὰ τὸν διευκολύνω νὰ περάσει στὴν Ἑλλάδα γιὰ ν' ἀγοράσει ὄπλο. Θέλει νὰ σκοτώσει τοὺς φονιάδες τοῦ γιοῦ του.

Τὸ ἀπόγευμα ἐπισκεπτόμαστε τὸ γειτονικὸ χωριὸ Βάνιστα. Χαιρετοῦμε τοὺς λίγους κατοίκους, βλέπουμε τὴν ἐκκλησία καὶ θαυμάζουμε τὴ νοικοκυροσύνη τῶν γυναικῶν. Μερικοὶ μὲ παίρνουν στὸ σπίτι τους. Διαπιστώνω ὅτι οἱ νοικοκυραῖοι καὶ στὶς δύσκολες ὥρες καταφέρνουν ν' ἀντιστέκονται στὴν ἐξαθλίωση. Συνομιλῶ μὲ γυναῖκες προχωρημένης ἡλικίας, ποὺ κάθονται σ' ἓνα πεζούλι. Τοὺς δίνω ἀπὸ μιὰ εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ μ' εὐχαριστοῦν θερμά. Στὰ πρόσωπά τους βλέπω ν' ἀνθίζει ἡ ἐλπίδα. Χαίρονται τὴν ἐπικοινωνία ποὺ ἀναπτύσσεται τώρα μὲ τὴν Ἑλλάδα.

***

Ὁ χρόνος μᾶς καταδιώκει. Φεύγουμε γιὰ τὸ Ἀργυρόκαστρο. Σὲ τούτη τὴ δεύτερη ἐπίσκεψή ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ περπατήσουμε στοὺς δρόμους τῆς πόλης. Μὲ τὴν πρώτη ματιὰ διαπιστώνω ὅτι δὲν ὑπάρχουν καταστήματα. Ἐκπλήττομαι ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη τῶν κρατικῶν κτιρίων. Μόνο τὸ ἄγαλμα τοῦ Χότζα εἶναι περιποιημένο. Εἶναι ἓνε περίτεχνο ὀγκῶδες μαρμάρينو ἄγαλμα, ἀποκρουστικὸ ὅμως ἐξ αἰτίας τοῦ εἰκονιζόμενου προσώπου. Ἔχουν χρησιμοποιηθεῖ πολλὰ κομμάτια μαρμάρου μὲ ὄγκο ἑνὸς κυβικοῦ μέτρου περίπου τὸ καθένα κι ἔχουν συναρμολογηθεῖ μὲ τέχνη. Καὶ ὁ γύρω χῶρος εἶναι περιποιημένος μὲ ιδιαίτερη φροντίδα. Τὸ ἄγαλμα τὸ φρουροῦν μέρα νύχτα ἀστυνομικοὶ καὶ στρατιῶτες. Πλησιάζω πολὺ τὸ ἄγαλμα, τὸ βλέπω ἀπὸ κοντά, ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ τὸ ἀκουμπήσω. Αἰσθάνομαι ἀποτροπιασμό. Διερωτήθηκα, γιατί τὸ διατηροῦν ἀκόμη. Ἐνας Βορειοηπειρώτης μοῦ ἔδωσε τὴν ἐξήγηση: «Στὶς ἄλλες πόλεις τῆς Ἀλβανίας, εἶπε, ὁ Χότζας ἦταν ὄρθιος κι εὐκόλα τὸν ἀναποδογύρισαν. Ἐδῶ ὅμως εἶναι καθιστὸς καὶ χρειάζεται γερανός!». Ἡ δική μου πρόταση εἶναι ἄλλη: Σεβόμενοι οἱ Ἀλβανοὶ τὴν ἱστορία τους, ἄς διατηρήσουν τὸ ἄγαλμα τοῦ Χότζα, ἀλλ' ὄχι ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται σήμερα.

Νὰ τὸ τοποθετήσουν μέσα σὲ μιὰ τσιμεντένια χελώνα γιὰ λόγους... ἀμύνης.

(Τώρα πὺν καθαρογράφω τὶς ἐμπειρίες μου, δυὸ μῆνες ἀργότερα, τὸ ἄγαλμα τοῦ Χότζα στὸ Ἀργυρόκαστρο δὲν ὑπάρχει. Οἱ Ἀλβανοὶ ξεσηκώθηκαν καὶ τὸ κατέστρεψαν, ὅπως συνέβηκε καὶ στὶς ἄλλες πόλεις τῆς Ἀλβανίας. Τὸ Ἀργυρόκαστρο ἔχασε τὸ «στολίδι» του...).

Ἀργά, σχεδὸν μὲ τὸ σούρουπο, ἀναχωροῦμε γιὰ τὴν Κακαβιά. Οἱ ἐμπειρίες μας συγκλονιστικές. Θὰ συνεχίσουμε. Μᾶς ἀνοιξε δρόμος μακρὺς.

4

Ἡ εὐχή μου εἶναι νὰ ὀργανωθεῖ ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα. Αὐτὴ θὰ στηρίξει καὶ τοὺς Βορειοηπειρωτῶτες, οἱ ὁποῖοι ἔχουν μεγάλες ἀνάγκες. Οἱ ναοὶ εὐκόλα θὰ ἐπισκευασθοῦν. Ἡ κομμένη παράδοση ὅμως εἶναι δύσκολη ὑπόθεση.

***

Τρεῖς μῆνες πέρασαν χωρὶς Βόρειο Ἡπειρο. Δὲν ἤσυχάζω. Ὅχι πὺς εἶμαι πολὺ θερμὸς στὰ ἐθνικὰ θέματα. Ἀπλῶς σκέπτομαι τοὺς χριστιανοὺς πὺν εἶναι ἀλειτούργητοι, ἀβάπτιστοι, ἀστεφάνωτοι καὶ νηστικοί. Κάτι πρέπει νὰ γίνει.

***

Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολη Δρυινοπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης ἀποφάσισε νὰ στέλνει ὑλικὴ βοήθεια στὴ Βόρειο Ἡπειρο. Ἐντάσσομαι κι ἐγὼ στὴν ομάδα ἐθελοντῶν ἱερέων πὺν θὰ συνοδεύουν τὰ φορτηγά. Ἐτσι θὰ μοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπισκέπτομαι τὴ Βόρεια Ἡπειρο σὲ τακτὰ χρονικὰ διαστήματα.

5

7 Σεπτεμβρίου 1991. Πραγματοποιοῦμε ἀποστολὴ

ρούχων και τροφίμων στο χωριό Ἀλῆκο τῆς περιοχῆς τῶν Ἀγίων Σαράντα. Τέσσερα αὐτοκίνητα μὲ ισάριθμους ἱερεῖς, ἓναν ἀγιορείτη μοναχὸ καὶ καμιὰ δεκαριά λαϊκοὺς ξεκινοῦμε ἀπ' τὴν Κόνιτσα πολὺ πρωτὶ γιὰ τὴν Κακαβιά. Μετὰ ἰπὸ χρονοβόρες διαδικασίες κατορθώνουμε νὰ πάρουμε τὴν ἄδεια γιὰ νὰ μποῦμε μὲ τ' αὐτοκίνητά μας στὸ ἀλβανικὸ

Δεῖγμα τῆς παραδοσιακῆς πόλης τοῦ Ἀργυροκάστρου.

ἔδαφος. Ἐτσι ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ χαροῦμε τὴ διαδρομὴ καὶ νὰ φέρουμε ἄνετα εἰς πέρας τὴν ἀποστολή μας.

Μέσα στὸ δικό μας αὐτοκίνητο εἴμαστε δύο ἱερεῖς καὶ δύο νέοι, συνεργάτες τοῦ μητροπολίτη μας Σεβαστιανοῦ. Περνοῦμε τὰ τελωνεῖα καὶ τὶς μπάρες καὶ κατηφορίζουμε γιὰ νὰ πάρουμε τὸν κεντρικὸ δρόμο. Ἐδῶ παλιότερα, περὶ τὰ ἑκατὸ μέτρα πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ τελωνεῖο, ὑπῆρχε ἄλλη μπάρα καὶ πυκνὰ ἤλεκτροφόρα καλώδια. Τώρα ἔχουν καταργηθεῖ. Καὶ τὸ πιὸ σημαντικὸ εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι ξήλω-

σαν ὅλους τοὺς πασσάλους καὶ τὰ σύρματα γιὰ νὰ περιφράξουν τὰ ιδιόκτητα πιά χωράφια τους. Αὐτὸ μοῦ δίνει χαρὰ καὶ ἐνισχύει τὴν αἰσιοδοξία μου ὅτι τίποτε πιά δὲν πρόκειται νὰ μείνει ἀπὸ τὸ παλιὸ καθεστῶς.

Ἀκολουθοῦμε τὸ δρόμο πὺ ὁδηγεῖ στὸ Ἀργυρόκαστρο. Χαίρομαι πάλι τὰ χωριά τῆς Δρόπολης καὶ ἀπ' τὸ χωριὸ Γεωργουτσάτες στρίβουμε ἀριστερὰ γιὰ τοὺς Ἀγίους Σαράντα. Ἀπὸ ἐδῶ ἡ διαδρομὴ γίνεται ἀνηφορική. Ἡ ἄσφαλτος εἶναι κακοστρωμένη στὸ δρόμο καὶ θαρρεῖς πῶς τὸ αὐτοκίνητο περνάει πάνω σὲ καλντερίμι. Παρατηρῶ τὸ τοπίο πὺ δὲν παρουσιάζει κάτι τὸ ιδιαίτερο. Οὔτε πάλι μὲ ἐντυπωσιάζουν κάποια τιμεντένια τόξα πὺ τοποθετήθηκαν στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, ἐκεῖ πὺ ἐμεῖς ἔχουμε μεταλλικὰ κιγκλιδώματα καὶ κολωνάκια. Ὑποτίθεται ὅτι αὐτὰ δίνουν κάποιο παραδοσιακὸ χρῶμα. Ἄς εἶναι. Ἐμένα μ' ἐνδιαφέρουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὄχι αὐτὰ τὸ πρόχειρα κατασκευάσματα πὺ δὲν ἔχουν κανένα γούστο.

***

Μετὰ τὴν ἀνηφόρα, ὁ δρόμος γίνεται πιὸ εὐκόλος. Ἀφήνουμε τ' ἄλλα αὐτοκίνητα νὰ μᾶς προσπεράσουν κι ἀρχίζουμε τὶς στάσεις. Χαιρετοῦμε ὅσους συναντοῦμε. Οἱ περισσότεροὶ μᾶς ἀνταποδίδουν τὸ χαιρετισμὸ στὰ ἑλληνικά. Αὐτοὺς θέλω νὰ χαιρετήσω ιδιαίτερα, νὰ τοὺς ἀκούσω καὶ νὰ τοὺς δώσω ἕνα δωράκι. Ἀπ' τοὺς ἑκατὸ περίπου πὺ συναντοῦμε, μόνο δέκα εἶναι ἀλβανόφωνοι καὶ μὴ χριστιανοί.

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ μοῦ δημιουργεῖ τὴν αἰσθησὴ ὅτι ταξιδεύω σὲ τόπο ἑλληνικό, ὅπως φυσικὰ ἦταν παλιά, ἀνάμεσα σὲ ἀδελφούς, πονεμένους καὶ δυστυχεῖς βέβαια, σὲ ἀδελφούς ὅμως, πὺ μὲ νιώθουν, πὺ ἐνθουσιάζονται καὶ συγκινοῦνται.

Κάποια γερόντισσα στὴν ἐρώτησή μου ἂν εἶναι Ἑλληνίδα καὶ χριστιανή, μοῦ λέει: «Ἑλληνίδα, Ἑλληνίδα, παππούλη. Τί εἶναι τοῦτο πὺ βλέπουμε τώρα, παππούλη μου. Χαίρομαστε. Δῶσ' μου τὸ χέρι νὰ στὸ φιλήσω. Νὰ φιλήσω καὶ σένα». Ἡ στιγμὴ πολὺ συγκινητική. Οἱ ἱερεῖς σὲ τοῦτο

τὸ μαρτυρικὸ τόπο εἶναι πρόσωπα καὶ σύμβολα ἱερά, τὴν ὥρα πού στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα γίνονται ἀντικείμενο χλευασμοῦ...

Μέχρι νὰ φθάσουμε στὸ Ἀλῆκο, κάνουμε πολλές στάσεις. Δίνω ἀρκετὲς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Κάθε στάση καὶ μιὰ νέα συγκίνηση. Κάθε χαιρετισμὸς καὶ μιὰ διαφορετικὴ ἐμπειρία. Δίνω μιὰ εὐχὴ κι ἐκεῖνοι μοῦ δίνουν μύριες εὐχές. Οἱ γυναῖκες παίρνουν τὶς εἰκόνες, τὶς φιλοῦν, φιλοῦν καὶ τὸ χέρι μου κι εὐχονται ν' ἀνταμώσουμε γρήγορα, ἐννοώντας προφανῶς τὴν ἀκώλυτη ἐπικοινωνία τους μὲ τὴν Ἑλλάδα. Μερικὲς μοῦ ἐκφράζουν τὴν πικρία τους, γιατί ἡ πρεσβεία μας δὲν ὑπογράφει βίζα. Ἔχουν δίκαιο. Τί νὰ τοὺς πῶ ὅμως; Τὶς καθησυχάζω καὶ προσπαθῶ νὰ τονώσω τὴν ὑπομονή τους.

Σὲ μερικὰ σημεῖα τῆς διαδρομῆς οἱ στάσεις μας εἶναι διαδοχικὲς. Νέοι, νέες, ἐνήλικες καὶ γέροντες μᾶς χαιρετοῦν. Οἱ περισσότεροι καταλαβαίνουν ὅτι ἐρχόμαστε ἀπὸ τὴ Νότιο Ἡπειρο. Θέλω νὰ μὴν περάσει ἡ ὥρα, ἡ μέρα νὰ ἔχει περισσότερη διάρκεια, γιὰ νὰ συνομιλήσω μὲ τὸ βοσκὸ κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο, μὲ τὸ παιδί πού ἔχει φορτωμένο τὸ γαϊδουράκι του, μὲ τὸν παππού πού κάθεται στὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας, μὲ τὴν τρεμάμενη γιαγιά πού θυμᾶται καὶ τὴν πρὸ τῆς κομμουνιστικῆς ἐπικράτησης ἐποχὴ, μὲ τὴν ἀβάπτιστη νέα πού φοράει τὰ ροῦχα πού ἤρθαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὶς γυναῖκες πού πλένουν τὶς τριμμένες κουβέρτες τους στὸ νερὸ τοῦ ἀρδευτικοῦ αὐλάκα καὶ γενικὰ μ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Θέλω νὰ καθίσω καὶ μόνος, στὴ ρίζα τοῦ καμπαναριοῦ πού δὲν ἔχει καμπάνα, στὰ χαλάσματα τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ προσευχηθῶ γιὰ τοὺς ἀδελφοίς. Δυστυχῶς τ' ἄλλα αὐτοκίνητα ἔφυγαν. Μᾶς ἄφησαν πολὺ πίσω.

***

Κατεβαίνουμε τὸ βουνό, διασχίζουμε τὸν κάμπο καὶ

παίρνουμε τὸ χωματόδρομο γιὰ τὸ χωριό. Φθάνουμε στὸν προορισμό μας ἤσυχα καὶ ἀδύρβια. Στεκόμαστε στὴν πλατεία καὶ συνεχίζουμε τὴ διανομὴ δώρων. "Ολοὶ μας ἔχουμε ἀπὸ κάτι γιὰ νὰ δώσουμε. Ἐγὼ συνεχίζω τὶς εἰκόνες. Ἐνωμένοι μὲ τοὺς ἀδελφούς πηγαίνουμε σ' ἓνα ἄλλο σημεῖο γιὰ νὰ μοιράσουμε τὰ δέματα.

Σὲ λίγα λεπτὰ γεμίζει ὁ τόπος ἀπὸ ἀνθρώπους. Τὰ δέματα εἶναι ἕτοιμα. Ἀρχίζει ἡ διανομή. Μὲ πληγώνουν ὅμως τὰ παιδιὰ. Εἶναι πολλὰ, πάρα πολλὰ. "Ολων τῶν ἡλικιῶν. Τὰ περισσότερα εἶναι ξυπόλητα. Περπατοῦν τὰ καημένα πάνω στὰ χώματα, τὶς πέτρες, στὰ ξεραμένα χορτάρια καὶ τὰ διάφορα σκουπίδια. Περιμένουν νὰ τοὺς δώσουμε κάτι. Βγάζω πολλές φωτογραφίες. Στέκονται ἀπέναντί μου δυὸ δυὸ, τρία τρία καὶ μοῦ χαμογελοῦν γιὰ νὰ τὰ φωτογραφίσω. Μερικὰ εἶχαν θάρρος ἀπ' τὴν ἀρχή, ἄλλα ξεθάρρεψαν σὲ λίγο. Τὰ πιὸ μικρὰ μένουν διστακτικὰ μέχρι τὸ τέλος. Δὲν θυμᾶμαι τὰ ὀνόματά τους, θυμᾶμαι ὅμως τὰ πρόσωπά τους. Πέντε κοριτσάκια καὶ τρία ἀγοράκια, ὅλα κάτω ἀπὸ τὰ δέκα χρόνια, παίρνουν θέση γιὰ φωτογραφία. Μὲ κοιτάζουν, τοὺς χαμογελοῦ, βλέπω τὰ μάτια τους τὰ καθαρὰ, τ' ἀνακατεμμένα μαλλιά τους, τὰ πουκαμισάκια πὺ δὲν ἔχουν κουμπιὰ καὶ τὰ γυμνά τους πόδια. Πιὸ κεῖ ἓνα ἀγοράκι παραπονεμένο προχωράει μόνο του, μὲ τὴν κοιλίτσα ἀπ' ἔξω. "Αλλά τέσσερα ἀκουμποῦν τὶς σακκοῦλες τῶν τροφίμων μὲ ἐκδηλη χαρὰ στὰ πρόσωπά τους. Πάνω σὲ μιὰ πέτρα τρία ἀγοράκια μὲ κουρεμένα τὰ κεφάλια κοιτάζουν τὶς εἰκονίτσες περίεργα. Ἐνα ἄλλο περπατάει δίπλα ἀπὸ τὶς βατσουγιές ξυπόλητο κι αὐτὸ καὶ πηγαίνει στ' αὐτοκίνητα, ἐνῶ δίπλα ἓνα κοριτσάκι κάθεται πάνω στὴ σακούλα μὲ τὰ ροῦχα κι ἀπὸ ἐκεῖ παρακολουθεῖ τὴν κίνηση. Πιὸ πέρα τριάντα παιδιὰ μοῦ κάνουν νόημα γιὰ φωτογραφία. Ἐχουν καθίσει στὴ σειρά καὶ περιμένουν. "Αλλά πέντε ἀγοράκια παρατάσσονται γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό, ἀπ' τὰ ἑποῖα μόνο τὸ ἓνα φορᾶει κάτι ξεχαρβαλωμένα μποτάκια.

Στὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ διαβάζουμε τρισάγιο στοὺς τάφους τῶν τριῶν παλικαριῶν ποὺ σκοτώθηκαν τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1990, ὅταν εἶχε ἀρχίσει ἡ ὁμαδικὴ ἔξοδος τῶν Βορειοηπειρωτῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐδῶ ὑπάρχει ὁ κεντρικὸς ναὸς τοῦ χωριοῦ ποὺ τιμᾶται στ' ὄνομα τῆς Ἀγίας Βαρβάρας. Ἐσωτερικὰ ἔχει πολλές ἐλλείψεις, γιατί εἶχε μετατραπεί σὲ ἀποθήκη. Στὴ σύντομη δέηση ποὺ κάνουμε διαπιστώνουμε ὅτι καὶ οἱ μεγάλης ἡλικίας δὲν ξέρουν νὰ κάνουν τὸ σταυρὸ τους. Τοὺς ὑποδεικνύουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ τὸν κάνουν.

Πηγαίνουμε στοὺς τάφους. Πολλές γυναῖκες κλαῖνε γοερά. Ἀκουμποῦν τὰ κεφάλια τους πάνω στίς φωτογραφίες τῶν ἀγαπημένων τους προσώπων, ποὺ εἶναι κολλημένες στίς ὄρθιες μαρμάρινες πλάκες, καὶ μοιρολογοῦν. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι πένθιμη, δίχως τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδας.

Τὸ ἀπόγευμα συνεχίζουμε τὸ ὁρομολόγιό μας.

Ἄγιοι Σαράντα: ὁμορφὴ παραθαλάσσια πόλη, χωρὶς ναό. Φαίνεται κάπως περιποιημένη. Ἡ θάλασσα ὀλοκάδαρη καὶ στὸ λιμάνι ἓνα μόνο πλεύμενο, ποὺ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τί εἶδος εἶναι. Πηγαίνουμε σ' ἓνα ξενοδοχεῖο γιὰ νὰ πιῶμε καφέ. Μᾶς πληροφοροῦν ὅτι εἶναι τὸ πολυτελέστερο τῆς πόλης. Εἶναι γενικὰ ὑποφερτό. Ἀξίζει ἐδῶ νὰ σημειώσω, ὅτι κάποιος ἀπὸ μᾶς ρώτησε ἓναν ὑπάλληλο ἂν παίρνουν δραχμές, γιὰ ν' ἀγοράσει κάρτες καὶ ἐργόχειρα. Ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε: «Παίρνουμε ὅλα τὰ νομίσματα ἐκτὸς ἀπὸ λέκ!...». Ἀπελπιστικὴ ἢ οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς Ἀλβανίας.

Μετὰ ἀπὸ μιὰ ὥρα ἀναχωροῦμε. Ἀντιμετωπίζουμε μεγάλου δυσκολία νὰ διώξουμε τὰ μικρὰ παιδιὰ, ποὺ κυριολεκτικὰ κόλλησαν στ' αὐτοκίνητα. Μερικὰ ἔχουν θράσος. Κρατώντας πέτρες καὶ ξύλα μπαίνουν μπροστὰ καὶ ἀπειλοῦν.

Τὰ περισσότερα καμπαναριὰ ἀντεξάν στὴ φθορὰ τοῦ χρόνου καὶ τὴ
μανία τῶν ἀνθρώπων. Τότε δὲν εἶχαν φωνή. Τώρα δὲν ἔχουν ἱερεῖς.

Στὸ Δέλβινο ὁ χρόνος μας εἶναι περιορισμένος. Σταθεμεύουμε στὸ κέντρο τῆς πόλης καὶ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ διαπιστώνουμε ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὴν παρουσία μας. Πολλοὶ ἀργόσχολοι μᾶς περικυκλώνουν καὶ μᾶς κοιτάζουν περίεργα. Οἱ περισσότεροι δὲν γνωρίζουν ἑλληνικὰ καὶ φυσικὰ δὲν εἶναι χριστιανοί. Μέσα στὰ εἴκοσι παιδιὰ ποὺ μὲ περιτριγυρίζουν καὶ σ' ἄλλους τόσους ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἑφτά ὀχτῶ ξέρουν ἑλληνικά. Μερικὲς πληροφορίες μοῦ δίνει ὁ μικρὸς Σπύρος ποὺ γνωρίζει τὴ γλώσσα καὶ πρόσφατα ἔζησε μερικὸς μῆνες στὴν Κέρκυρα.

Ἀπέναντί μου, στὸν τοῖχο ἑνὸς κτιρίου, εἶναι γραμμένο ἓνα κομμουνιστικὸ σύνθημα. Ἐνας ἄντρας μοῦ λέει ὅτι γράφει πῶς πρέπει νὰ δουλεύουμε μὲ γνώση. Ἀμφισβητῶ τὴν ὀρθότητα τοῦ συνθήματος καὶ τὸν ρωτῶ πῶς ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενο τῆς πείνας ποὺ ἔχουν. Ἐρεθισμένος ὁ συνομιλητής μου μοῦ λέει ὅτι στὴν Ἀλβανία κανένας δὲν πεινάει. Σιωπῶ μὲ πικρία. Καταλαβαίνω ὅτι εἶναι ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες. Δὲν τοῦ ἐξηγῶ περισσότερα.

Καταγράφω κι ἓνα ἄλλο πικρὸ στιγμιότυπο. Ἐνας μελαχρινὸς νεαρὸς μοῦ δίνει μιὰ ἐγχρωμὴ φωτογραφία τοῦ Ἐμβέρ Χότζα. Τὴν κοιτάζω μὲ χαμόγελο περιφρόνησης καὶ λέω στὸν νεαρὸ ὅτι δὲν τὴ σχίζω, γιατί αὐτὸς εἶναι δική τους ὑπόθεση καὶ ὄχι δική μου. Ἦθελε ὁ δυστυχῆς νὰ μὲ δοκιμάσει καὶ ἴσως νὰ βρεῖ ἀφορμὴ γιὰ νὰ παραξηγηθοῦμε. Πιο πέρα κάποιος ἄλλος ἀπὸ τὴν παρέα μας μοιράζει χάρτινες εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ. Ἐνας φανατικὸς μουσουλμάνος παίρνει μία καὶ τὴν κομματιάζει ἐπιδεικτικὰ φωνασκώντας. Πάνω στὴν ἀντράλα μερικοὶ ἀρπάζουν ἀπ' τὶς καρότσες τῶν αὐτοκινήτων ὅ,τι εἶχε ἀπομείνει ἀπ' τὴ διανομὴ δεμάτων στὸ Ἀλῆκο. Κάποιος ἀνοίγει καὶ τὶς πόρτες τοῦ ἑνὸς αὐτοκινήτου καὶ παίρνει διάφορα μικροαντικείμενα. Τέλος πάντων. Ἀπ' τὸ Δέλβινο ἔχουμε πικρὴ ἐμπειρία. Δυστυχῶς, ὅσο ἀνεβαίνει κανεὶς στὰ βόρεια τῆς Ἀλβανίας, τόσο περισσότερες δυσκολίες συναντάει.

Ἄς μὴ προχωρήσω σὲ σχόλια, γιατί ὑπάρχει κίνδυνος ν' ἀδικήσω τονίζοντας καὶ γενικεύοντας μεμονωμένα περι-

στατικά, τὰ ὅποια δὲν δίνουν πλήρη εἰκόνα, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν εἰκόνα μερικῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα ἐκείνων ποὺ συχνάζουν ὀλημερίς στὶς πλατεῖες καὶ εἶναι ἀργόσχολοι καὶ κακομαθημένοι.

Τὸ Δέλβινο εἶναι ὁ τελευταῖος σταθμὸς μας. Γυρίζουμε ἀπ' τὸν ἴδιο δρόμο καὶ θαυμάζουμε τὸν κάμπο τῆς Δρόπολης καὶ τὸ Δρίνο ποταμὸ ποὺ τὸν διασχίζει. "Ἄν τοῦτος ὁ κάμπος καλλιεργοῦνταν μὲ σύγχρονα μέσα, θὰ ἀπέδιδε πολὺ. "Ἴσως τώρα ποὺ ἡ γῆ μοιράζεται καὶ παύει νὰ εἶναι κρατικὴ περιουσία, τὰ πράγματα ν' ἀλλάξουν.

Μὲ τὸ σούρωπο φτάνουμε στὴν Κακαβιά.

5

Ἡ ἔξοδος ἀπελπισίας ποὺ παρατηρεῖται στὶς μέρες μας, συχνὰ ὀδηγεῖ σὲ πράξεις τὶς ὁποῖες καταδικάζει ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία. Ἡ φτώχεια δὲν ἔχει μάτια. Μέχρις ὅτου τακτοποιηθοῦν τὰ κακῶς κείμενα στὴν Ἀλβανία, ἐμεῖς οἱ ἐλεύθεροι καὶ σχετικὰ προοδευμένοι "Ἕλληνες, ἐπιβάλλεται νὰ δείχνουμε τὴν ἔμπρακτη ἀγάπη μας σ' αὐτοὺς ποὺ μᾶς χτυποῦν τὴν πόρτα, μὴ λησμονώντας ὅτι, σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν γερόντων, ἡ Ἀλβανία συμπαραστάθηκε στοὺς "Ἕλληνες τῆς Νοτίου Ἡπείρου, ἴσως καὶ ἄλλων περιοχῶν, στὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς, ὅταν γιὰ διακομιὴ ἔφταναν μέχρι τὰ Τίρανα.

***

Περιεργάζομαι ἓνα πολυβολεῖο στοὺς Γεωργουτσάτες. Μὲ πλησιάζει ἓνας Βορειοηπειρώτης καὶ μὲ χαιρετάει μὲ τὸ Εὐλογεῖτε. Ὁ Κύριος, τοῦ ἀπαντῶ. Ποῦ τὸν ἔμαθες αὐτὸν τὸν χαιρετισμό, τὸν ρωτάω. «"Ἡμουν πέντε μῆνες στὸ "Ἄγιον Ὄρος. Δούλεψα στὸ Κουτλουμούσι. Μὲ τὰ χρήματα ποὺ πῆρα ἀγόρασα ἓνα αὐτοκίνητο καὶ τὸ δουλεύω ταξί».

***

«Ἐδῶ εἶναι τὸ σπίτι σας κι ἐκεῖ εἶναι τὸ σπίτι μας»,

Διανομή δώρων στα παιδιά.

μοῦ εἶπε ἕνας Βορειοηπειρώτης.

6

Στις 8 Σεπτεμβρίου πραγματοποιοῦμε επίσκεψη σὲ ἄλλη περιοχή τῆς Βορείου Ἡπείρου, πού εἶναι κοντὰ στὴν Κόνιτσα. Ἐξιστορῶ τὰ περιστατικὰ μὲ τὴ σειρά. Ἀπ' τὸ μοναστήρι τῆς Μολυβδοσκεπάστης διασχίζουμε μὲ τὰ πόδια τὰ χωράφια καὶ ἀπὸ ἀνεπίσημη διάβαση, μὲ ἀνεπίσημο τρόπο, μπαίνουμε στὸ ἀλβανικὸ ἔδαφος, προχωρώντας πάντα κοντὰ στὴν κοίτη τοῦ Ἀώου ποταμοῦ. Στὸ δρόμο μας συναντοῦμε ἀρκετοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται πεζοὶ ἢ μεζῶα πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖνοι ἀνεπίσημα καὶ σιωπηρά. Ὄταν φθάνουμε σὲ κάποια γέφυρα, μᾶς πλησιάζει ἕνας ἀξιωματικὸς μὲ δύο ἔνοπλους στρατιῶτες καὶ μᾶς σταματάει. Μὲ νοήματα μᾶς λένε ὅτι δὲν γνωρίζουν τίποτε καὶ γι' αὐτὸ δὲν θὰ προχωρήσουμε πιὸ πέρα.

Εἶναι γνωστὸ πιά ὅτι οἱ συνεννοήσεις στὴν Ἀλβανία μοιάζουν μὲ τὸ «σπασμένο τηλέφωνο» τῶν παιδιῶν. Ἄλλο λές καὶ ἄλλο καταλαβαίνουν. Περιμένουμε πάνω ἀπὸ μία ὥρα, μέχρι νὰ φθάσει ἡ ἐντολὴ στὸν ἀξιωματικό. Βρίσκω τὴν εὐκαιρία ν' ἀπολαύσω πρωινὲς ὥρες τὸν Ἀῶο, μετὰ τὴ σμίξη. Ἐδῶ ἔχει πολὺ νερό, γιατί εἶναι τὰ τρία ποτάμια μαζί, Ἀῶος, Βοῖδομάτης καὶ Σαραντάπορος. Τὰ νερὰ ἀκολουθοῦν τὴν κοίτη τους πού ἄλλοτε στενεύει καὶ βαθαίνει καὶ ἄλλοτε ἀπλώνει καὶ γίνεται ἀβαθής. Μιὰ παράξενη γέφυρα μοῦ κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο χοντρά συρματόσχοινα πού εἶναι δεμένα στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ καὶ πάνω, κατὰ διαστήματα, ὑπάρχουν σίδερα καὶ ξύλα. Ἄλλα δύο συρματόσχοινα, πιὸ ψηλά, χρησιμεύουν γιὰ κουπαστή. Πάνω σ' αὐτὴ τὴ γέφυρα, πού ἔχει τριάντα σαράντα μέτρα μῆκος, περνᾶς μὲ κομμένη ἀνάσα, γιατί συνεχῶς αἰωρεῖται. Εὐτυχῶς δὲν χρειάστηκε νὰ περάσουμε, γιατί κάποιο τρακτέρ μὲ καρότσα πρόθυμα μᾶς πέρασε ἀπέναντι, διασχίζοντας τὸ ποτάμι πλάγια καὶ κόντρα στὸ ρεῦμα.

Ἀπὸ ἐδῶ συνεχίζουμε μὲ φορτηγό. Ἡ διαδρομὴ τώρα εἶναι ἀσφαλῆς καὶ εὐχάριστη. Ὄχι ὅμως καὶ ξεκούραστη.

Πάνω στὴν καρότσα χτυπιόμαστε στὰ σίδερὰ καὶ τὶς ἀλυσίδες, καθὼς τὸ φορτηγὸ δὲν μπορεῖ ν' ἀποφύγει τὶς συνεχεῖς λακκοῦβες. Τὸ νέφος τῆς σκόνης μᾶς ἀλλάζει τὴ μορφή. Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν μᾶς ἐνοχλεῖ, γιατίι σήμερα ἐπιθυμοῦμε νὰ φτάσουμε στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας, ὑπερπηδώντας κάθε ἐμπόδιο. Στὸ δρόμο συναντοῦμε πολλοὺς πεζοπόρους πὺ κατευθύνονται κι ἐκεῖνοι στὸ μοναστήρι.

Ἡ τοποθεσία στὴν ὁποία βρίσκεται τὸ μοναστήρι λέγεται Σέρανη. Ὅταν λέω μοναστήρι, ἐννοῶ μόνο τὸ ναὸ πὺ σὰν κτίριο διατηρεῖται καλά, ἐσωτερικὰ ὅμως δὲν ἔχει τίποτε. Οὔτε τέμπλο, οὔτε εἰκόνες καὶ καντήλια, οὔτε στασίδια καὶ μανουάλια. Προσκυνῶ μιὰ τοιχογραφία καὶ τοποθετῶ τὸ ἀναμμένο μου κερί σὲ μιὰ σχισμὴ τοῦ τοίχου.

Ἀποφασίζουμε νὰ κάνουμε ἀγιασμό, μιὰ καὶ Λειτουργία εἶναι ἀδύνατο νὰ τελέσουμε. Μόλις βγαίνουμε ἀπὸ τὸ ναὸ, μᾶς περικυκλώνουν ἀσφυκτικὰ μικροὶ καὶ μεγάλοι. Ἀναγκαζόμαστε ν' ἀνεβοῦμε στὴν καρότσα ἐνὸς φορτηγοῦ γιὰ νὰ μᾶς βλέπουν. Ἀπὸ τοῦτο τὸ βῆμα εὐλογοῦμε τοὺς προσκυνητές. Οἱ περισσότεροὶ δὲν ξέρουν οὔτε τὸ σταυρὸ τους νὰ κάνουν. Εἶναι χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, ἀλλὰ ἔχουν ξεχάσει καὶ τὰ στοιχειώδη θρησκευτικὰ τους καθήκοντα. Οἱ νεώτεροι δὲν τὰ ἔχουν μάθει ποτέ. Παράλληλα ἔχασαν καὶ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. Ἐτσι ἡ ἐπικοινωνία μας εἶναι δύσκολη.

Μὲ προσκαλοῦν νὰ πάω στὸ γειτονικὸ χωριὸ Τσαρτσόβα, γιὰ νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ σπίτι ἐνὸς ἱερέα, ὁ ὁποῖος εἶχε πεθάνει πρὶν ὀχτῶ περίπου χρόνια. Δυστυχῶς κανένα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας δὲν ξέρει ἐλληνικά. Οὔτε ἡ γερόντισσα πρεσβυτέρα. Μοῦ δείχνουν τὰ βιβλία πὺ διάβαζε ὁ πατέρας τους, γιὰ νὰ τοὺς πῶ ἂν ἔχουν σήμερα κάποια ἀξία. Θέλουν νὰ μοῦ τὰ δώσουν, μιὰ κι αὐτοὶ δὲν μποροῦν νὰ τὰ διαβάσουν. Τελικὰ τὰ παίρνω, ὄχι τόσο γιὰ τὴν ἀξία τους, ὅσο γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσω οικονομικά.

Μετὰ τὸ μεσημέρι ἐπιστρέφουμε στὸ μοναστήρι καὶ γυρίζουμε μὲ φορτηγὸ, ἀκολουθώντας περίπου τὸν ἴδιο δρόμο.

Φτάνουμε στη σμίξη, εκεί πού ὁ Σαραντάπορος ἐνώνεται με τὸν Ἄωο. Ἀπὸ ἐδῶ συνεχίζουμε με τὰ πόδια. Παίρουμε τὴν ἀπόφαση νὰ περάσουμε ἀπέναντι. Τὸ νερὸ σὲ πολλὰ σημεία φτάνει τὰ ἐβδομήντα ἐκ. Χωριζόμαστε σὲ δυὸ ομάδες καὶ πιανόμαστε ἀπ' τὰ χέρια γιὰ νὰ γίνουμε πιὸ σταθεροί. Μὲ λίγο φόβο, με περισσότερο γέλιο, βγαίνουμε στὴν ἀντίπερα ὄχθη, σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπ' τὸ μοναστήρι τῆς Μολυβδοσκεπάστης. Ἡ περιπέτειά μας τελειώνει με βαθιὰ ἰκανοποίηση. Μιὰ ἀκόμη μέρα στὴ Βόρειο Ἡπειρο.

7

Τρεῖς ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν Τσαρτσόβα μοῦ κάνουν ἐπίσκεψη στὸ σπίτι. Ὁ ἓνας ξέρει λίγα ἑλληνικά. Δὲν ἔχουν συγκεκριμένο σκοπό. Ἀπὸ μιὰ περιέργεια βγήκαν στὴν Ἑλλάδα. Περπάτησαν ἕξι ὥρες. Κατὰ τὴν ἐπιστροφή φεύγουν μ' ἓνα μπόγο ρούχα ὁ καθένας. Τοὺς κατεβάζω με τὸ αὐτοκίνητο στὸ Σαραντάπορο. Μ' εὐχαριστοῦν. Προχωροῦν στὴν κοίτη τοῦ Ποταμοῦ. Πλησιάζουν τὸ νερὸ καὶ βγάζουν τὰ παπούτσια. Φορτισμένοι μπαίνουν μέσα καὶ περνοῦν. Με ξαναχαιρετοῦν. Αὐτοὶ συνεχίζουν πεζοί. Ἐγὼ ἐπιστρέφω ἄνετα. Μιὰ ἀγπίδεση πού με πληγώνει.

***

Ξαναέρχονται στὸ σπίτι οἱ ἴδιοι. Ἐμαθάν τὸ δρόμο καλά. Τί νὰ τοὺς δώσω πάλι; Οἱ ὑλικές δυνατότητες τῆς ἀγάπης μου λιγόστεψαν. Στὸ διάστημα πού μεσολόβησε, πέρασαν πολλὰ γυναικόπαιδα καὶ τ' ἀποδέματα τελείωσαν. Ὁ ἓνας παίρνει τηλέφωνο τὸ παιδί του πού δουλεύει στὰ Γιάννενα. Μιλáει ἀρκετὴ ὥρα. Μεταφέρει στὸ γιό του τοὺς χαιρετισμοὺς ὄλων τῶν συγγενῶν. Τούτη τὴ φορὰ ἔχουν τὸ φόβο τῆς Ἀστυνομίας. Τοὺς κατεβάζω με τὸ αὐτοκίνητο χωρὶς νὰ γίνουν ἀντιληπτοί.

***

Οἱ συνεχεῖς ἀποστολές ρούχων καὶ τροφίμων στὴ Βο-

ρειο Ἡπειρο ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Μητρόπολη Δρυινοπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης μῶ δίνουν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισκέπτομαι σχεδὸν κάθε Σάββατο, μαζί με ἄλλους ἱερεῖς, διάφορα χωριά. Βλέπω ἀπὸ κοντὰ τὰ ποικίλα προβλήματα τῶν ἀδελφῶν καὶ διαπιστώνω τὶς δυσάρεστες καταστάσεις πού τοὺς δημιουργοῦν.

Ἡ ἐπιχείρηση ἀγάπης γίνεται συστηματικότερη. Τὰ ροῦχα καὶ τὰ τρόφιμα μοιράζονται σὲ μικρὰ δέματα, ἀνάλογα μετὰ τὰ μέλη οἰκογενειῶν. Τὴν προετοιμασία αὐτὴ τὴν κάνουν οἱ γυναῖκες τῶν κύκλων μελέτης Ἁγίας Γραφῆς. Στὴ συνέχεια ἀναλαμβάνουν ἱερεῖς καὶ συνεργάτες τῆς Μητροπόλεως, οἱ ὁποῖοι ταξιδεύουν στὴ Βόρειο Ἡπειρο καὶ «ἰδίαις χερσὶν» τὰ μοιράζουν στοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν.

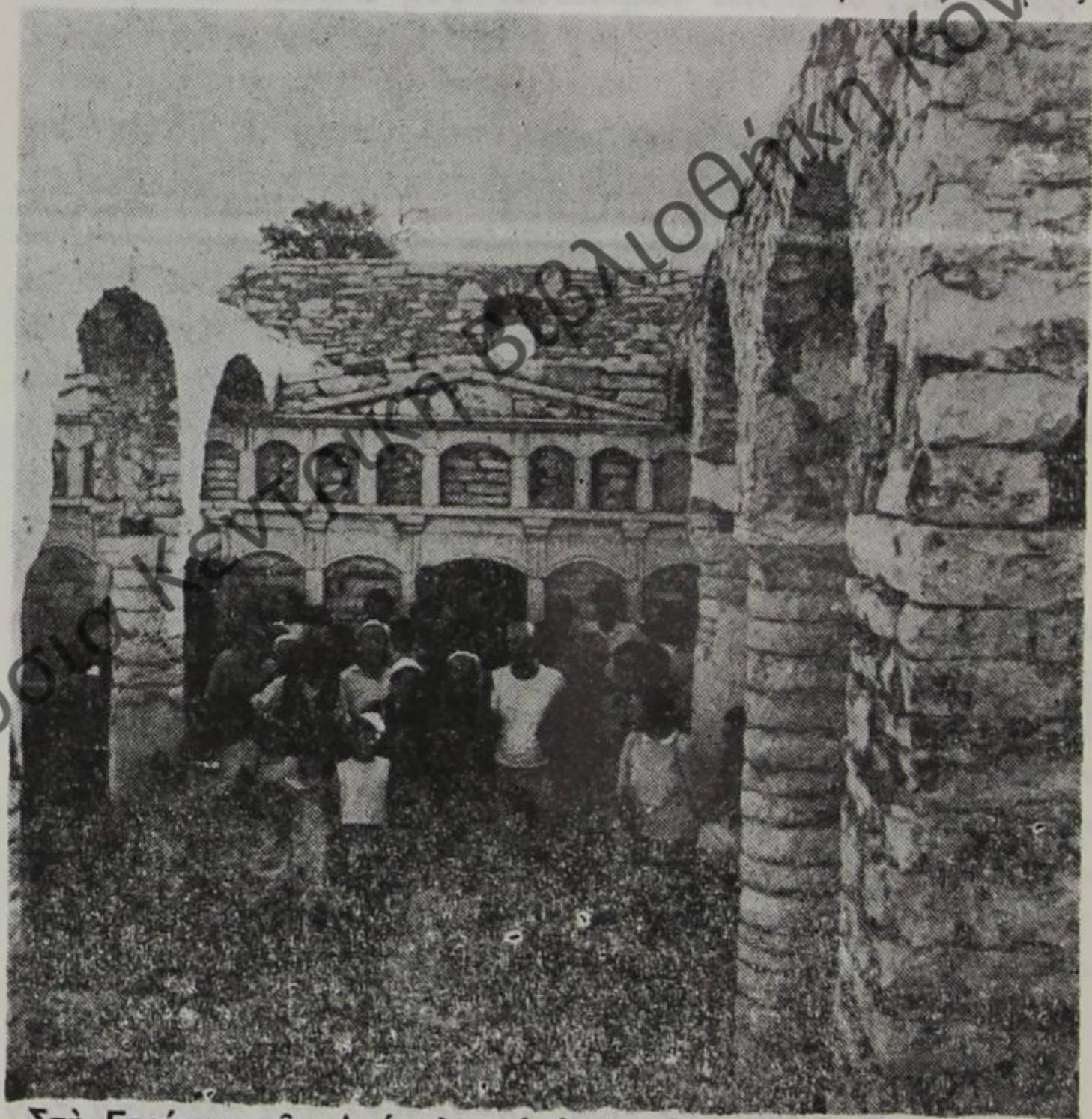
8

Στὶς 21 Σεπτεμβρίου ἐπισκεπτόμαστε τὴ Δρόπολη γιὰ πολλοστὴ φορά. Πρῶτος σταθμὸς ἡ Γορίτσα, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ μικρὰ χωριά τῆς περιοχῆς. Ὁ δρόμος ἀπ' τὴ διακλάδωση εἶναι ἄσχημος, γι' αὐτὸ μόνο ἓνα αὐτοκίνητο κατόρθωσε νὰ φτάσει στὸ χωριό. Τρεῖς μένουν γιὰ νὰ φυλάξουν τ' ἄλλα αὐτοκίνητα. Οἱ ὑπόλοιποι προχωροῦμε μετὰ τὰ πόδια. Πρῶτὴ ἐντύπωση ἡ ἄστεγη ἐκκλησία τοῦ προφήτη Ἡλία, πού φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο. Διατηροῦνται οἱ τοῖχοι καὶ τὸ πέτρινο τέμπλο. Ἐσωτερικὰ ὑπάρχουν χώματα, πέτρες καὶ χορτάρια. Ἐλεύθερα μπαίνουν καὶ τὰ ζῶα.

Στὴν κατάσταση ἔχουμε σαράντα οἰκογένειες. Ἡ διανομὴ γίνεται χωρὶς προβλήματα. Μερικοὶ μᾶς ζητοῦν οἰκονομικὴ βοήθεια γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς στέγης τῆς Ἐκκλησίας. Κάποια γερόντισσα μᾶς δείχνει ἐμπιστευτικὰ ἓκείνον πού πρωτοστάτησε στὸ χάλασμα τῆς στέγης καὶ τώρα ἐμφανίζεται μετὰ ἄλλη σημαία.

Ἀναπέμπουμε μιὰ σύντομη δέηση στὰ ἐρείπια τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συγκίνηση εἶναι καταφανῆς στὰ πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων. Τοὺς ἀποχαιρετοῦμε κι ἐμεῖς μετὰ συγκίνηση.

Ἐπόμενος σταθμὸς τὸ διπλανὸ χωριὸ Τεριαχάτες. Εὐ-
 τυχῶς πὺ δὲν ἀντιμετωπίζουμε πρόβλημα εἰδοποίησης. Μιὰ
 φορὰ νὰ φωνάξουμε μὲ τὸν τηλεβόα, σχεδὸν ὅλο τὸ χωριὸ
 μαζεύεται στὸ σημεῖο πὺ ἔχουμε σταματήσει. Ξέρουν πια
 ὅτι κάποια «βοήθεια» θὰ ἦρθε καὶ τρέχουν. Τὸ χωριὸ εἶναι
 μεγάλο, 164 οἰκογένειες. Δίνουμε δύο δέματα στὴν κάθε
 οἰκογένεια καὶ ἀπὸ μία εἰκόνα. Μετὰ ἀρχίζουμε τὶς συζητή-
 σεις. Ἄρκετοὶ ζητοῦν νὰ τοὺς διευκολύνουμε νὰ πᾶνε στὰ
 νοσοκομεῖα τῶν Ἰωαννίνων, ἄλλοι μᾶς παρακαλοῦσαν νὰ
 βαπτίσουμε τὰ παιδιὰ τους καὶ ἄλλοι νὰ τοὺς πάρουμε κον-
 τὰ μας. Ποιὸν νὰ πρωτοβοηθήσουμε; Εἶναι τόσες πολλές
 οἱ ἀνάγκες τους, πὺ δὲν μποροῦν νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἀπὸ μᾶς

Στὴ Γορίτσα τῆς Δρόπολης ἡ ἐκκλησία τοῦ Προφήτη Ἡλία
 δὲν ἔχει στέγη.

μέ τις ελάχιστες δυνατότητες που έχουμε.

Μιά χήρα γυναίκα με θερμοπαρακαλεί να την πάρω μαζί με την άρρωστη θυγατέρα της. Αντιμετωπίζει δυσκολία για να περάσει από την Κακαβιά, αλλά και τα οικονομικά της δεν επαρκούν. Ο πόνος της γίνεται και δικός μου πόνος, χωρίς όμως να μπορώ να την βοηθήσω ουσιαστικά.

Προσέχουμε πολύ στις υποσχέσεις που δίνουμε, γιατί πρέπει να είμαστε σε θέση να τις πραγματοποιήσουμε. Σχεδόν τρεις ώρες μένουμε στους Τεριαχάτες. Ο ήλιος δεν μας ενοχλεί. Ο χρόνος όμως μας πιέζει.

***

Το μεσημέρι αναχωρούμε για το 'Αργυρόκαστρο. Τρίτη επίσκεψη σε σύντομο χρονικό διάστημα. Πηγαίνουμε στην πάνω πλατεία της πόλης, εκεί που μπροστά από λίγους μήνες υπήρχε το άγαλμα του Χότζα. Τώρα πνέει έλευθερία παντού και μόνο τα ξεθωριασμένα συνθήματα υπάρχουν εδώ κι εκεί, που και αυτά σε λίγο θα εξαλειφθούν. Στο σημείο ακριβώς που ήταν το άγαλμα, σήμερα υπάρχει όμορφη πρασινάδα. Εδώ στεκόμαστε οι πέντε ιερείς και βγάζουμε φωτογραφία. Μερικοί διερχόμενοι σχολιάζουν τη σκηνή: «'Εκεί που ήταν ο Χότζας, τώρα ανέβηκαν οι παπάδες!». Στο 'Αργυρόκαστρο τούτη τη φορά δεν μένουμε για πολλή ώρα. 'Επιστρέφουμε έγκαιρα.

Στο δρόμο μας συναντούμε πολλά μεταχειρισμένα αυτοκίνητα, τα οποία έχουν αγοράσει οι 'Αλβανοί απ' την 'Ελλάδα και άλλες χώρες. Οι αλλαγές είναι πια αισθητές στην 'Αλβανία. Δεν είναι όμως σίγουρο αν η δημοκρατία που γεννιέται, θα είναι πραγματική ή θα είναι σωβινισμός με δημοκρατικό μανδύα.

9

Στους Γεωργουτσάτες διαβάζω με ιδιαίτερο ενδιαφέρον το σύνθημα: «'Εδώ και τώρα, όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα στην 'Ελληνική μειονότητα». Ροδίζει η αύγή. 'Υπάρ-

χει βέβαια ακόμη πολὺς καὶ ἀνηφορικὸς δρόμος.

***

Θυμοῦμαι μὲ πικρία τὴν ἐπισήμανση ἑνὸς μεσήλικα Βορειοηπειρώτη: « Ἄχ, αὐτοὶ ποὺ τώρα σᾶς περικυκλώνουν, παππούλη μου, χθὲς ἔκαναν τόσα καὶ τόσα ἐγκλήματα. Νὰ ξέρετε ὅτι αὐτοὶ κρατοῦν δυὸ σημαῖες». Ἦταν ἡ ἔκφραση πικρίας ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ φυλακίστηκε γιὰ πολλὰ χρόνια ἀπὸ τοὺς κομμουνιστές. Ἀπὸ τὴν ἐμπειρία ποὺ ἔχω ἀποχολομίσσει, συμφωνῶ κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ μὲ τὸν πονεμένο ἀδελφό.

***

Ἡ ταυτότητα τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος: ἐκτελέσεις, φυλακίσεις, ἐκτοπισμοί, πολιτικοὶ κρατούμενοι. Καὶ μιὰ ἐπιβεβαίωση τῶν στοιχείων. Δέκα ἄνθρωποι ἀπ' τὴ Γορίτσα εἶχαν καταδικαστεῖ σὲ πολυετεῖς φυλακίσεις. Σύνολο 206 χρόνια!

10

Στις 5 Ὀκτωβρίου δεύτερη ἀποστολὴ στὸ Ἀλῆκο τῶν Ἀγίων Σαράντα γιὰ νὰ συμπληρώσουμε τὰ κενὰ ποὺ εἶχαμε ἀφήσει κατὰ τὴν πρώτη μας ἐπίσκεψη. Περνοῦμε καὶ ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, Ραχούλα, Νεοχώρι, Τσαούσι καὶ Τρέμουλη. Στὸ Ἀλῆκο ἔχουμε ἐπεισόδια. Οἱ ἐλλείψεις τῶν καταστάσεων ποὺ ἔχουμε καὶ ἡ ἀπληστία μερικῶν δημιουργοῦν ὀξύτητες. Φεύγουμε πικραμένοι.

Γιὰ νὰ πᾶμε στὰ γειτονικά χωριά χρειάζεται νὰ διανύσουμε πολλὰ χιλιόμετρα μέσα στὸν κάμπο, σὲ δρόμους γεμάτους λακκοῦβες καὶ νεροφαγιές. Ἡ διαδρομὴ εἶναι μαρτυρική. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως χαρούμενοι καὶ ἐνθουσιώδεις. Ὅλοι Ἕλληνες μέχρι τὸ κόκκαλο. Καὶ τὰ παιδιά τους τὸ ἴδιο. Ἐδῶ ζεῖ μιὰ μικρὴ Ἑλλάδα, ἀξιαγάπητη ἀλλὰ φτωχή, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὕλική βοήθεια χρειάζεται καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνύψωση.

Μετὰ ἀπὸ τρίωρο ταξίδι, ἐπιστρέφουμε κατάκοποι στὴν Κόνιτσα.

Στις 12 Ὀκτωβρίου ἀποστολή στοῦ Λεσκοβίκι μὲ λάδι, σαποῦνι καὶ ζυμαρικά. Χρειάζεται νὰ περάσουμε τὸ Σαραντάπορο καὶ νὰ ξαναφορτώσουμε τὰ κιβώτια σὲ δικό τους φορτηγό. Φτάνουμε στὴν κωμόπολη τῶν 750 οἰκογενειῶν, ποὺ καθημερινὰ ἀντικρίζουμε ἀπὸ τὴν Κόνιτσα. Σταθμεύουμε στὸ προαύλιο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι εἰδοποιημένοι γιὰ τὴ διανομὴ.

Προηγείται θεία Λειτουργία. Οἱ χριστιανοὶ συγκεντρώνονται γιὰ νὰ παρακολουθήσουν. Ἀπὸ περιέργεια μπαίνουν στὴν ἐκκλησία καὶ πολλοὶ μουσουλμάνοι. Οἱ φτωχοὶ μας ἀδελφοὶ στὴν συντριπτικὴ τους πλειοψηφία δὲν γνωρίζουν ἑλληνικὰ καὶ ἀπὸ θρησκεία δὲν ἔχουν ἰδέα. Θορυβοῦν, μετακινουῦνται, ἀνυπομονοῦν πότε θὰ γίνεῖ ἡ διανομὴ. Γνωρίζω σήμερα τὴ σκληρὴ πραγματικότητα. Ἡ ἑλληνικὴ συνείδηση χάθηκε πιά ὀριστικά. Ἡ θρησκευτικὴ δὲν ὑπάρχει οὔτε στοὺς μεγάλους. Κι ἂν διατηρεῖται ἡ ἐκκλησία, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ τυχαῖο γεγονός ὅτι βρίσκεται σὲ ἀπόμερο σημεῖο.

Μὲ πνίγει ἡ πικρία. — Θεέ μου, τί θὰ γίνεῖ; Θὰ μπορέσουμε ἐμεῖς ν' ἀναστήσουμε τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς;

Ἡ ἐκκλησία ἔχει πολλὰς ἐλλείψεις. Στὸ τέμπλο δὲν ὑπάρχουν εἰκόνες, τὰ ταβάνια εἶναι σάπια καὶ αἰωροῦνται σανίδες καὶ στὰ παράθυρα δὲν ὑπάρχουν τζάμια.

Τὸ μεσημέρι φιλοξενούμαστε σὲ γνωστὸ σπίτι, ὅπου συνομιλοῦμε καὶ μὲ μιὰ δασκάλα τοῦ ἀλβανικοῦ κράτους, ἡ ὁποία διδάσκει τ' ἀπογεύματα σ' ὅσα παιδιὰ θέλουν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὴν προσπάθεια ἐνθαρρύνει ὁ μητροπολίτης μας Σεβαστιανός. Τὸ ἀπόγευμα γυρίζουμε ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο μὲ λεωφορεῖο. Στὰ λουτρά τοῦ Σαραντάπορου παίρνουμε τὸ δικό μας αὐτοκίνητο.

Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Βορείου Ἡπείρου ἡ σημερινὴ πρα-

γματικότητα δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν Ἱστορία. Ἔχει ἐπέλθῃ ἀλλοίωσις τοῦ πληθυσμοῦ. Τί πρέπει νὰ γίνῃ; Ἡ ἐθνική μας ἐλπίδα μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπεριόριστη; Ἡ πολιτικὴ πρακτικὴ μπορεῖ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν Ἱστορία, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς ἐπιπτώσεις πού θὰ ἔχει στὸ παρόν. Εἶναι δυνατό νὰ ταυτιστεῖ τὸ παρόν μὲ τὸ παρελθόν; Ἐρωτήματα πού μὲ βασανίζουν πολύ.

***

Στὸ ἐργαστήρι μου δουλεύω ἐντατικὰ τούτους τὼς μῆνες. Κολλᾶω χάρτινες εἰκόνες σὲ ξύλα γιὰ νὰ τὶς μοιράσω στὴ Βόρειο Ἡπειρο. Γιὰ νὰ προλαβαίνω λιγότεψα τὸ διάβασμα καὶ τὸ γράψιμο. Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ πράξουμε. Στὸ δρόμο περνοῦν πολλοὶ χριστιανοὶ ἀπὸ τὰ χωριὰ Βλαχο-Ἵψηλοτέρα, Βαλοβίτσα, Τσαρτσόβα καὶ Λεσκοβίκι. Ζητοῦν ροῦχα καὶ τρόφιμα. Οἱ ἴδιοι πέρασαν κι ἄλλες φορές. Εἶναι ἀπεριποίητοι καὶ νηστικοί. Περνοῦν καὶ παιδιὰ πού δὲν τελείωσαν τὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Φοροῦν διαλυμένα παπούτσια. Ἡ δυστυχία τῆς Ἀλβανίας ἀπλώθηκε στὴν Ἑλλάδα. Πρέπει νὰ ἐπουλώσουμε πληγές.

13

Μετὰ ἀπὸ τρεῖς μέρες πηγαίνουμε στὴν ἴδια περιοχὴ. Περνοῦμε τὸ Σαραντάπορο ἀπογευματινὲς ὥρες μὲ δύο φορητά, ἀφήνοντας τὰ ἰδιωτικά μας αὐτοκίνητα στὴν ἀκροποταμιὰ, σ' ἐλληνικὸ ἔδαφος. Προορισμὸς μας ἡ Τσαρτσόβα, ἓνα μεγάλο χωριὸ κοντὰ στὸν Ἀῶο. Ἡ διαδρομὴ δύσκολη. Μὲ κουράζουν οἱ λακκοῦβες στὸ δρόμο καὶ ὁ πυκνὸς στρατός. Προσέχουμε τὴν κάθε μας κίνηση καὶ φυσικὰ μοιράζουμε τσιγάρα στοὺς στρατιῶτες γιὰ νὰ περνοῦμε ἀνεμπόδιστα. Μὲ τὴ δύση τοῦ ἡλίου φθάνουμε στὸ χωριό. Ἐλάχιστοι γνωρίζουν ἐλληνικά. Δὲν μποροῦμε νὰ συνεννοηθοῦμε.

Μιὰ γυναίκα μοῦ λέει: «Ἐγὼ εἶμαι Βορειοηπειρώτισσα, εἶμαι ἀπ' τὴ Δρόπολη». Γιὰ πολλοὺς Βόρειος Ἡπειρος

είναι ἡ Δρόπολη καὶ οἱ Ἅγιοι Σαράντα, ἐκεῖ δηλ. πού διατηρεῖται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ἀπὸ εὐχαρίστηση οἱ ἄνθρωποι μᾶς παραδέτουν δεῖπνο σ' ἓνα κρατικὸ ἐστιατόριο καὶ μᾶς μιλοῦν γιὰ τὶς ἀνάγκες τους. Ἐχει νυχτώσει γιὰ τὰ καλὰ. Ἀνησυχοῦμε. Πολλὰ μποροῦν νὰ μᾶς συμβοῦν. Ἐπιστρέφουμε μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι δὲν θὰ ἔχουμε ἰδιαίτερα προβλήματα. Δεξιά μας τὸ ποτάμι λάμπει ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ καὶ ἀπέναντί μας τὰ ἑλληνικὰ χωριά Καλόβρυση, Μελισσόπετρα καὶ Ἀηδονοχώρι. Μέσα στὴ νύχτα ομάδες Ἀλβανῶν προχωροῦν μὲ κατεύθυνση τὴν Ἑλλάδα. Τοὺς προσπερνᾶμε μὲ ἀγωνία, γιατί γνωρίζουμε ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι ἐκδικητικοὶ ἄνθρωποι. Ἄν δὲν τοὺς κάνεις τὸ χατίρι, μποροῦν νὰ σοῦ κάνουν ζημιὰ. Στὸ ἄλβανικὸ ἔδαφος σταθήκαμε τυχεροί.

Περνοῦμε πάλι τὸ ποτάμι. Δὲν ἐμφανίζεται κανένας στρατιώτης. Παράξενο. Κάτι θὰ ἔχει συμβεῖ. Τὰ δύο σύτοκίνητα πού εἶχαμε ἀφήσει στὴν ἀκροπαταμιὰ εἶχαν γίνει ὁ στόχος τους. Ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν περίπτωση. Ἐσπασαν ἀπὸ ἓνα τζάμι καὶ ἔκλεψαν ὅ,τι βρῆκαν μέσα. Μᾶς πῆραν χρήματα, κασέτες μὲ ψαλμωδίες, ἓνα μαγνητόφωνο, γυαλιά, ἐπιτραχήλιο, σταυρὸ ἀγιασμοῦ, εὐχολόγιο, καφέδες κ.ἄ. Ἦταν ἓνας θλιβερός ἐπίλογος πού μᾶς πικραίνει. Ἀχαριστία στὸ μέγιστο βαθμό. Ἡ λογικὴ μας σταματάει. Δὲν μποροῦμε νὰ δώσουμε καμιὰ ἐξήγηση.

Στις 24 Ὀκτωβρίου κάνουμε διανομὴ τροφίμων σὲ ἑκατὸν εἴκοσι ἄτομα πού βρίσκονται στὰ λουτρὰ τοῦ Σαραντάπορου. Ἐδῶ μαζεύονται ἀπ' ὅλη τὴν Ἀλβανία, γιατί τὰ νερὰ ἔχουν θεραπευτικὲς ιδιότητες. Τὴν ἐπόμενη μέρα διανέμουμε ροῦχα καὶ τρόφιμα στὰ χωριά τῆς Δρόπολης Λούγκαρη, Φραστανὴ καὶ Σοφράτικα.

14

Συνεχίζουμε ἀδιάκοπα τὶς ἀποστολὲς στὴ Βόρειο Ἡπειρο. Μᾶς δίνουν ἰδιαίτερη χαρά. Σήμερα, 2 Νοεμβρίου, ἀρχίζουμε τὴ διανομὴ ἀπὸ τὸ Κάτω Λάμποβο, τὸ ὄρεινὸ χωριὸ

μέ τήν ωραία Ἐκκλησία τοῦ 13ου αἰώνα, τήν ὁποία τὸ κομμουνιστικὸ καθεστῶς εἶχε ἀνακηρύξει ἐπίσημα διατηρητέο μνημεῖο καὶ γι' αὐτὸ σώζεται σὲ πολὺ καλὴ κατάστασι. Στὸ Κάτω Λάμποβο φτάνουμε μὲ δυσκολία, γιατί ὁ χωματόδρομος εἶναι ἀνηφορικὸς καὶ ἀσυντήρητος. Γύρω στὶς 10 τὸ πρωὶ εἴμαστε στὸ χωριό. Οἱ ἄνθρωποι μᾶς πλησιάζουν μὲ χαρὰ κι ἐνθουσιασμό. Δυστυχῶς δὲν γνωρίζουν ἑλληνικά. Εἶναι ὅμως ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Μόνο δυὸ τρεῖς γυναῖκες, πού κατάγονται ἀπ' τὴ Δρόπολη καὶ τοὺς Ἀγίους Σαράντα, γνωρίζουν τὴ γλῶσσα, ἐνῶ πέντε ἕξι ἄνδρες ξέρουν μερικὲς λέξεις.

Ἡ διανομὴ ἀρχίζει κανονικά. Μετὰ ἀπὸ λίγη ὥρα ἐμμανίζονται τέσσερα ἄγνωστα ἄτομα πού ἀπαιτοῦν νὰ τοὺς δώσουμε ροῦχα καὶ τρόφιμα. Τὰ εἶδαμε καὶ στὴν Κακαβιά καὶ μᾶς ρώτησαν ποῦ θὰ πάμε. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ μόλις τὰ εἶδαν, ἀνησύχησαν. «Αὐτοὶ εἶναι Λιάπηδες ἀπ' τὸ Κάστρο καὶ θὰ σᾶς κάνουν κακὸ», μᾶς λένε οἱ γυναῖκες. «Θὰ σᾶς περιμένουν πιὸ κάτω, ὅταν θὰ γυρίζετε καὶ θὰ σᾶς κλείσουν τὸ δρόμο», μᾶς διευκρινίζει ἓνας μεγάλης ἡλικίας ἄνδρας. «Δὲν θὰ σᾶς ἀφήσουμε νὰ φύγετε μόνοι σας. Θὰ ῥθουμε κοντὰ σας μὲ τὰ κυνηγετικὰ ὄπλα», μᾶς ἐνθαρρύνουν οἱ ἄνδρες τοῦ χωριοῦ. Τὰ πράγματα δυσκολεύουν. Μᾶς κυριεύει ἀνησυχία καὶ φόβος. Δίνουμε καὶ στοὺς τέσσερις Λιάπηδες ἀπὸ ἓνα δέμα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ φύγουν χωρὶς νὰ μᾶς πειράξουν. Ἐκεῖνοι ὅμως μένουν ἀνικανοποίητοι καὶ δὲν ἀργοῦν νὰ θέσουν σὲ ἐφαρμογὴ τὸ σχέδιό τους.

Ἡ ἐπιστροφή μας καθυστερεῖ, γιατί πρέπει νὰ λάβουμε μέτρα ἀμυνας ἀλλὰ κι ἐπίθεσης, ἂν χρειαστεῖ. Τέσσερις ἄνδρες πηγαίνουν στὰ σπίτια τους γιὰ νὰ πάρουν τὰ κυνηγετικὰ ὄπλα. Μετὰ ἀπὸ μιὰ ὥρα ξεκινοῦμε. Οἱ ἔνοπλοι μπαίνουν στ' αὐτοκίνητα ὡς συνοδηγοὶ μὲ τὶς κόννες πρὸς τὰ ἔξω. Οἱ ὑπόλοιποι κρατώντας ξύλα καὶ πέτρες χωρίζονται σὲ δυὸ ομάδες. Ἡ μία μπαίνει μπροστὰ ἀπὸ τ' αὐτοκίνητα καὶ ἡ ἄλλη ἀκολουθεῖ. Δημιουργεῖται πολεμικὴ ἀτμόσφαιρα. Ἡ θερμὴ καὶ ἔμπρακτη συμπαράστασι τῶν ἀδελφῶν μᾶς συγκινεῖ ιδιαίτερα καὶ διαλύει τὴν ἀγωνία κάποιας πιθανῆς συμπλοκῆς.

Μιά ἀνδρογύναικα, πού εἶναι πρώτη πρώτη καὶ κρατᾶει ἓνα χοντρὸ ξύλο, μοῦ φωνάζει: «Παππούλη, πρώτη ἐγὼ κι ὕστερα ἐσύ». Προχωροῦμε περὶ τὰ 300 μ. καὶ βλέπουμε αὐτὸ πού φοβόμαστε. Ἔχουν βάλει πέτρες στὸ δρόμο καὶ περιμένουν τῆ ...λεῖα τους. Σταματοῦμε τ' αὐτοκίνητα κι ἀμέσως πετάγονται ἀπὸ τοὺς θάμνους οἱ τέσσερις Λιάπηδες καὶ θέλουν νὰ μᾶς πλησιάσουν, ἀνύποπτοι φυσικὰ γιὰ τῆ δική μας ἔνοπλη συνοδεία. Μόλις βλέπουν τὰ ὄπλα, γίνονται διστατικοὶ καὶ χάνουν τὸ θάρρος τους. Οἱ συνοδοί μας τοὺς ὑποχρεώνουν νὰ τραβήξουν μόνοι τους τὶς πέτρες καὶ τοὺς ἀγριεύουν γιὰ νὰ φύγουν. Ἐκεῖνοι ντροπιασμένοι χάνονται μέσα στοὺς θάμνους χωρὶς νὰ ποῦν τίποτε. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ξεπερνοῦμε τῆ δυσκολία, πού μπορούσε νὰ καταλήξει καὶ σὲ συμπλοκή. Εὐχαριστοῦμε τοὺς ἀδελφούς καὶ τοὺς ἀποχαιρετοῦμε μὲ συγκίνηση. Οἱ ἔνοπλοι ἄνδρες μᾶς συνοδεύουν μέχρι τῆ Δούβιανη, χωρὶς τῆς Δρόπολης, πού ἦταν ὁ δεύτερος σταθμὸς μας. Ἔτσι κλείνει ἡ περιπέτεια αὐτή, ἀφήνοντάς μας πικρὴ γεύση ἀπὸ τὶς διαθέσεις μερικῶν Ἀλβανῶν. Δυστυχῶς μὲ τὴν ἐξέλιξη πού πῆραν τὰ πράγματα, δὲν μπορέσαμε νὰ προσκυνήσουμε στὴν Ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ.

Στὴ Δούβιανη καὶ μετὰ στὴ Γράψη δὲν ἀντιμετωπίζουμε καμιά δυσκολία. Ἡ ἀσφάλειά μας εἶναι δεδομένη.

15

Οἱ Ἀλβανοὶ ἔρχονται ἀδιάκοπα στὴν Ἑλλάδα. Γίνονται ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῆς ὑπαίδρου. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀκριτικῶν χωριῶν ἀνησυχοῦν. Ἀνοίγουν ἐκκλησίες καὶ σπίτια. Βιαιοπραγοῦν. Οἱ ἄνθρωποι τοὺς συγχέουν μὲ τοὺς Βορειοηπειρωτῆς. Κάποια γερόντισσα εἶπε: «Εἶπαμε νὰ ῥθουν τ' ἀδέλφια μας, ἦρθαν ὅμως καὶ τὰ ξαδέλφια μας!». Στὶς ὄρεινές διαβάσεις γίνεται λαθρεμπόριο ζώων. Τὰ σύνορα ἔχουν καταργηθεῖ.

***

Τέσσερις γυναῖκες περνοῦν ἀπ' τὸ σπίτι. Ἔχουν συγ-

κεντρώσει αρκετά ρούχα. Μπόγοι άσήκωτοι. Τίς πηγαίνω στο Σαραντάπορο, στην κοιμμένη γέφυρα τής Μέρτζιανης. Έξι Άλβανοί στρατιώτες τίς περιμένουν για να τούς πάρουν τὰ πράγματα. Μὲ παρακαλοῦν να τίς πάω σὲ ἄλλο σημεῖο. «Θὰ περιμένουμε να νυχτώσει και μετὰ θὰ περάσουμε τὸ ποτάμι. Αὐτοὶ ἂν μᾶς δοῦν, θὰ μᾶς τὰ πάρουν ὅλα». Διπλὴ δυστυχία ἔχουν οἱ ἄνθρωποι.

16

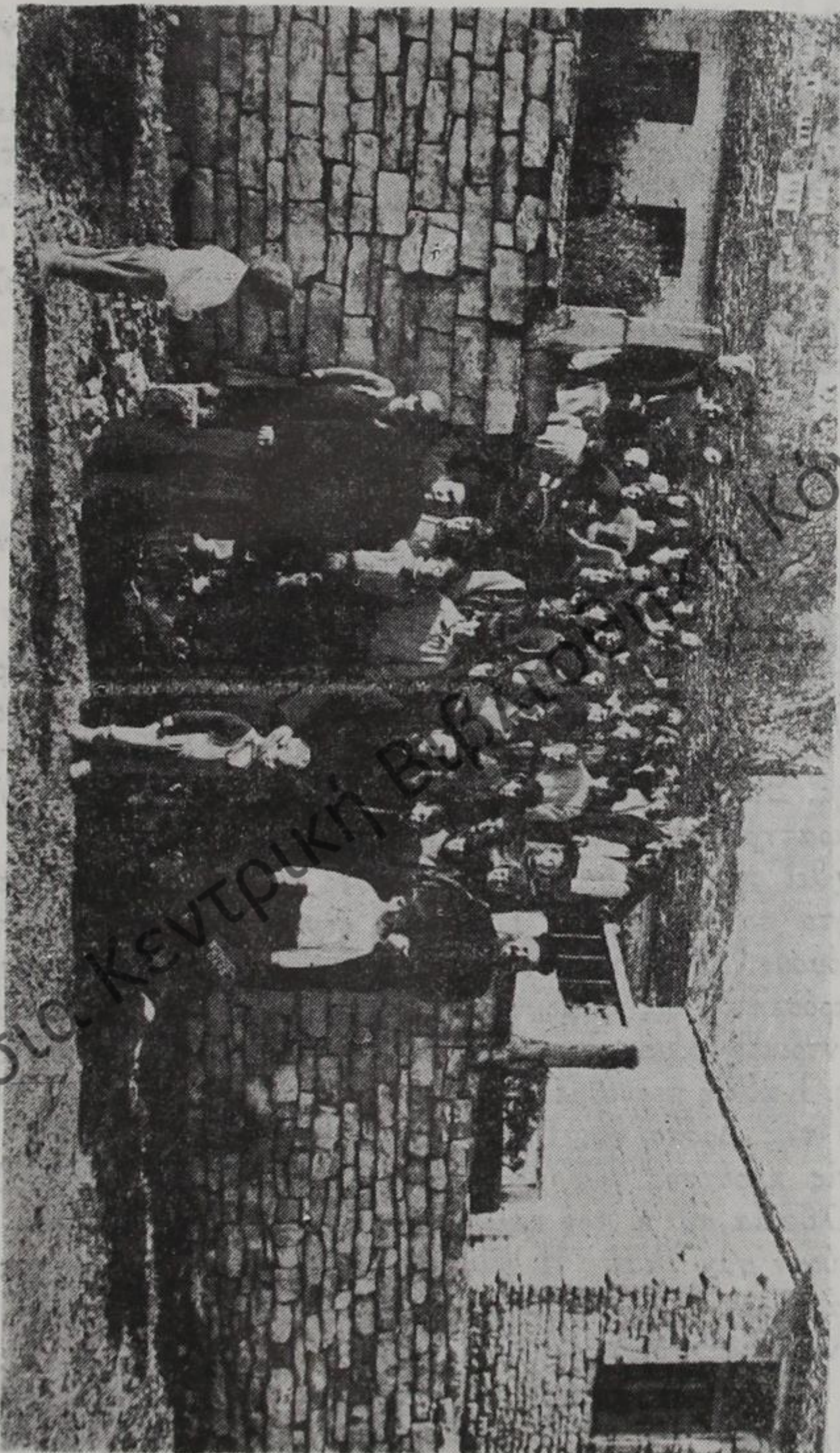
Στίς 9 Νοεμβρίου στο φορτηγὸ μας ἔχουμε μόνο σχολικὰ εἶδη. Συγκεκριμένα ἔχουμε 350 τσάντες πού τὸ περιεχόμενό τους εἶναι ἀπὸ πέντε τετράδια, δύο στυλό, δύο μολύβια κ.ἄ. Ὁ καιρὸς εἶναι πολὺ καλός, γεγονός πού μᾶς ἐπιτρέπει να πᾶμε σὲ τρία ὀχτατάξια σχολεῖα και να ἐπικοινωνήσουμε ἄνετα μὲ δασκάλους και μαθητές.

Τὸ πρῶτο σχολεῖο εἶναι στὴ Γράψη. Μοιράζουμε πενήντα τσάντες στὰ μικρὰ παιδιὰ, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση πού τούς ἔχουμε δώσει μπροστὰ ἀπὸ μιὰ ἐβδομάδα. Συνεχίζουμε στὰ Σοφράτικα. Μὲ καλοσύνη και ἰδιαίτερη χαρὰ μᾶς δέχονται οἱ δάσκαλοι και μᾶς ὀδηγοῦν στίς αἰθουσες.

Μὲ συγκινοῦν τὰ ἄγνὰ ματάκια τῶν μαθητῶν. Μὲ συγκινεῖ ἡ ἔκφρασή τους, τὸ χαμόγελό τους, ἄλλὰ και ἡ ἀντοχή τους. Τὸ σχολεῖο βρίσκεται σὲ ἄδλια κατάσταση, ὅπως και ὅλα τὰ σχολεῖα τής Ἐλβανίας. Παράθυρα δίχως τζάμια, θρανία σαράβαλα και ἄτεχνα, πίνακες φθαρμένοι, ἐσωτερικὴ διακόσμηση ἀνύπαρκτη. Τὸ ρεῦμα ἀέρα πού σχηματίζεται μέσα στίς αἰθουσες δυναμώνει τὸ κρύο και ὁ κίνδυνος ν' ἀρρωστήσουν διδάσκοντες και διδασκόμενοι εἶναι μεγάλος. Μέσα σὲ τέτοια σχολεῖα τὰ παιδιὰ τής Βορείου Ἐπείρου μαθαίνουν τὰ ἑλληνικὰ και γράφουν τίς ἐκθέσεις τους μὲ ἐθνικὸ περιεχόμενο και καλλιγραφικὸ χαρακτήρα γραμμάτων.

Ἐδῶ μοιράζουμε ἑξήντα τσάντες. Εἶδοποιούμε και τούς μαθητές τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ Τεριαχάτες να ἔρθουν, μιὰ και τὸ αὐτοκίνητό μας δὲν μπορεῖ να φτάσει στο σχολ-

Πέρα από τὸ σύνορο ἀκούγονται πολλές ἑλληνικὲς παιδικὲς φωνές. Σχολεῖο στὰ Σοφρότικα.

λείο τους. Δίνουμε και σ' αὐτοὺς σαράντα πέντε τσάντες. Μετὰ τὴ διανομὴ, μιὰ νηπιαγωγὸς μᾶς καλεῖ στὸ σπίτι της γιὰ καφέ, ὅπου ἔχουμε τὴν εὐκαιρία καὶ κουβεντιάζουμε μετὸς δασκάλους γιὰ διάφορα θέματα τοῦ σχολείου τους. Φεύγοντας ἀπ' τὸ χωριὸ δίνουμε στοὺς δασκάλους ἀκόμη δεκαπέντε τσάντες γιὰ τοὺς μαθητὲς τῆς Δούβιανης.

Παρόμοιες ἐμπειρίες ἀποκομίζουμε καὶ ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῆς Φραστανῆς καὶ τῶν Βρυσερῶν, ὅπου μοιράζουμε τίς ὑπόλοιπες τσάντες.

17

Στις 16 Νοεμβρίου τὸ πρόγραμμά μας λέγει διανομὴ γραφικῆς ὕλης στοὺς χίλιους ὀχτακόσιους μαθητὲς τῶν σχολείων τοῦ Δελβίνου, σύμφωνα μετὰ τὴν ἐπιθυμία ποὺ ἐξέφρασε στὸ μητροπολίτη μας Σεβαστιανὸ ὁ ἀντιδήμαρχος τῆς πόλης. Τὸ ταξίδι μας γίνεται κάτω ἀπὸ συνεχὴ βροχῆ. Εἶναι μιὰ φθινοπωρινὴ μέρα μετὰ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ της. Στὸ δρόμο συναντοῦμε πολλὰ αὐτοκίνητα, κάτι ποὺ δὲν παρατηρούσαμε παλιότερα. Μέσα σὲ λίγους μῆνες ἔχουν εἰσαχθεῖ στὴν Ἄλβανία ἑκατοντάδες μεταχειρισμένα αὐτοκίνητα παντὸς τύπου. Τώρα πιά δὲν ὑπάρχει ἐρημιὰ στοὺς δρόμους. Αὐξήθηκαν ὁμως οἱ κίνδυνοι, γιατί οἱ ὁδηγοὶ εἶναι ἀπρόσεκτοι καὶ τρέχουν μετὰ μεγάλη ταχύτητα. Ἐπιπλέον οἱ κεντρικοὶ δρόμοι εἶναι στενοὶ καὶ δὲν διευκολύνουν τὴν κίνηση. Καθὼς περνοῦμε τὸ δρόμο ποὺ διασχίζει τὸ μεγάλο κάμπο τῆς Δρόπολης. Βλέπουμε νὰ ταξιδεύουν πολλοὶ πάνω στὶς καρότσες τῶν φορτηγῶν κρατώντας ὀμπρέλες! Στὴν Ἄλβανία αὐτὸν τὸν καιρὸ ὅλα γενικῶς τ' αὐτοκίνητα δουλεύουν σὰν ταξί. Ἡ ἄλλοτε ἐρημικὴ καὶ παγερὴ Κακαβιά, τώρα ἔγινε ἡ πύλη τῆς εὐημερίας γιὰ τὴ φτωχὴ γειτονικὴ μας χώρα.

Στὸ Δέλβινο φτάνουμε σχετικὰ εὐκόλα, ἔχοντας ὁδηγό μας στὸ ταξίδι τὸν ἀντιδήμαρχο, τὸν ὁποῖο ἔχουμε πάρει ἀπὸ τὴν Κακαβιά στὸ αὐτοκίνητό μας. Μᾶς ὑποδέχονται μερικοὶ Ἕλληνες, μεγάλης κάπως ἡλικίας καὶ ὁ δήμαρχος

τῆς πόλης καὶ μᾶς λένε τί πρέπει νὰ προσέξουμε. Ἡ διανομὴ γίνεται κατὰ σχολεῖο καὶ φυσικὰ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους, γιατί διαφορετικὰ τίποτε δὲν πρόκειται νὰ φτάσει στὸν προορισμό του. Πρῶτος μας σταθμὸς τὸ 8/τάξιο σχολεῖο πὺ ἔχει τὴν ἐπωνυμία «Κώστας Τσιάβος» καὶ φοιτοῦν ἑξακόσιοι μαθητές. Ἐδῶ ἀπὸ τὸ τρέχον σχολικὸ ἔτος λειτουργεῖ καὶ ἑλληνικὸ τμήμα μὲ Α' τάξη. Δεύτερος σταθμὸς τὸ ἐπίσης 8/τάξιο σχολεῖο, τὸ ἐπονομαζόμενον «1η τοῦ Μάη», πὺ ἔχει ἑξακόσιους τριάντα πέντε μαθητές. Τρίτος σταθμὸς μας τὸ 12/τάξιο σχολεῖο μὲ τριακόσιους τριάντα μαθητές καὶ τέλος τὸ γεωργικὸ σχολεῖο πὺ ἔχει διακόσιους πενήντα μαθητές. Στὰ τέσσερα αὐτὰ σχολεῖα διδάσκουν ἑκατὸν σαράντα δάσκαλοι.

Σὲ τοῦτα τὰ σχολεῖα δὲν νιώθουμε τόσο καλά, γιατί οἱ περισσότεροὶ μαθητές καὶ δάσκαλοι εἶναι Ἄλβανοὶ καὶ μᾶς βλέπουν μὲ ἀδιαφορία. Ἐμεῖς φυσικὰ δίνουμε τὰ δῶρα μας σ' ὅλους ἀδιάκριτα. Τὸ σχολεῖο ἀπ' τὸ ὁποῖο γίνεται ἡ διανομὴ στ' ἄλλα σχολεῖα, εἶναι ἓνα μεγάλο κτίριο μὲ ἰσόγειο καὶ πρῶτο ὄροφο, χωρὶς κανένα τζάμι καὶ παράθυρα.

Μετὰ τὴ διανομὴ σκορπιζόμαστε σὲ διάφορα σπίτια. Συνομιλοῦμε μὲ τοὺς ἀδελφούς, χαιρόμαστε τὸν ἐνθουσιασμό τους καὶ συγκινούμαστε ἀπ' τὸ ζῆλο τους νὰ ξαναχτίσουν τὴν ἐκκλησίαν τους. Μᾶς δείχνουν τὸν τόπο στὸν ὁποῖο ὑπῆρχε, μᾶς πληροφοροῦν ὅτι τὸ περασμένο καλοκαίρι λειτουργήσε στὸ ὑπαιθρο καὶ ὁ πατριαρχικὸς Ἐξάρχος καὶ ζητοῦν καὶ τὴ δική μας συμπράσταση.

Τοὺς ἀποχαιρετοῦμε μὲ ἐκδηλῆ συγκίνηση καὶ μέσῳ Ἀγίων Σαράντα ἐπιστρέφουμε στὴν Κόνιτσα.

«Ἀνάθεμα στοὺς Τουρκαλβανίτες, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ γίνουν ἀνθρώποι ποτὲς νὰ θελήσουν ἐμᾶς», μοῦ λέει ἓνας Βορειοηπειρώτης καθὼς μιλάμε γιὰ τὸν ἐκδημοκρατισμὸ τῆς Ἀλβανίας.

Οί ἐπιθέσεις τῶν φανατικῶν Ἀλβανῶν ἐναντίον τῶν Βορειοηπειρωτῶν εἶναι συχνές, γι' αὐτὸ ζοῦν πάντα μὲ τὸ φόβο. Οἱ περισσότεροι ἔχουν κάποιο κυνηγετικὸ ὄπλο πού τοὺς ἐνθαρρύνει.

19

Στις 23 Νοεμβρίου μὲ δύο φορτηγὰ ἀναχωροῦμε γιὰ τὴν Κάτω καὶ Ἄνω Ἐπισκοπή. Ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο Κακαβιάς - Ἀργυροκάστρου, μετὰ τοὺς Γεωργουτσάτες, στρίβουμε δεξιὰ γιὰ τὴ «Μαύρη Ρίζα», ὅπως λένε ἐκείνη τὴν περιοχή. Ὅλη τὴ νύχτα ἔβρεχε καταρρακτωδῶς, γι' αὐτὸ ὁ Δρίνος ποταμὸς, τὸν ὁποῖο περνοῦμε, εἶναι πλημμυρισμένος. Πρῶτη φορὰ βλέπουμε πολὺ νερὸ σὲ τοῦτο τὸ ποτάμι. Καὶ οἱ χεῖμαρροι σήμερα ἔχουν νερά, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γίνουν σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ δρόμου νεροφαγιές καὶ σαμάρια ἀπὸ χαλίγια καὶ ἄμμο. Μέχρι τὸ χωριὸ Γλύνα φτάνουμε σχεδὸν καλὰ. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἔπάνω ὁ δρόμος εἶναι κομμένος σὲ διάφορα μέρη, γι' αὐτὸ τ' αὐτοκίνητά μας σταματοῦν.

Δὲν ἀπελπιζόμαστε. Γνωρίζουμε ὅτι ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν μας σὲς δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζουμε ἐκδηλώνεται ἔμπρακτα. Μαθημένοι ἀπὸ πεζοπορίες καὶ χειρονακτικὲς ἐργασίες, πρόθυμα ἀναλαμβάνουν νὰ εἰδοποιήσουν, νὰ καθαρίσουν τὸ δρόμο καὶ νὰ σπρώξουν τ' αὐτοκίνητα. Δρόμος μετ' ἐμποδίων ἢ μετάβασή μας ἀπὸ τὴ Γλύνα στὴν Κάτω Ἐπισκοπή. Φτάνουμε στὸ χωριὸ καὶ ξεχνοῦμε τὶς τλαιπωρίες. Ὁ ἐνθουσιασμὸς εἶναι μεγάλος. Πολλὴ χαρὰ μᾶς δίνουν οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ μαθητὲς τοῦ σχολείου. Μοιράζουμε στοὺς μεγάλους τὰ τρόφιμα καὶ τὰ ροῦχα, μοιράζουμε καὶ στοὺς μικροὺς τὰ σχολικὰ εἶδη. Στὸ σχολεῖο μένουμε ἀρκετὴ ὥρα. Μιλοῦμε καὶ γελοῦμε μὲ τοὺς μικροὺς Ἑλληνας. Δίνουμε τσάντες, τετράδια, χρώματα, μαρκαδόρους καὶ πολλὰ ἄλλα. Ὅμορφες στιγμές, μοναδικὲς θὰ ἴεγα. Ὑποσχόμαστε στοὺς δασκάλους ὅτι σύντομα θὰ τοὺς στείλουμε τὰ τζάμια γιὰ τὸ σχολεῖο. Δὲν μπορούμε ὅμως νὰ

ὑποσχεδοῦμε καὶ στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ ὅτι θὰ βοηθήσουμε στὴν ἀνέγερση τῆς πεσμένης ἐκκλησίας, παρ' ὅλο πὺ ἐπίμονα μᾶς τὸ ζητοῦν.

Ἡ ἀνάβαση συνεχίζεται. Φτάνουμε στὴν Ἄνω Ἐπισκοπὴ μὲ λιγότερες δυσκολίες. Τὸ ὑψόμετρο τοῦ χωριοῦ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ δοῦμε τὸ φουσκωμένο Δρίνο, τὰ χωριὰ τῆς Δρόπολης καὶ τὶς τεχνητὲς λίμνες πὺ ὑπάρχουν χαμηλά, κάτω ἀπὸ τὸ χωριό.

Μιλῶ στοὺς ἀνθρώπους μὲ ἀγάπη. Τοὺς θυμίζω τὸ βασικὸ καθῆκον τους νὰ βαπτισθοῦν καὶ τοὺς μεταφέρω τὶς εὐχὲς τοῦ μητροπολίτη μας Σεβαστιανοῦ.

Στὸ σπίτι τοῦ παλιοῦ ἐπιτρόπου πίνουμε καφέ. Ὁ παπποὺς χαίρεται γιὰ τὴν ἐπίσκεψη καὶ μᾶς διηγεῖται ἱστορίες ἀπ' τὰ περασμένα. Μᾶς μιλάει γιὰ τὴν ἀρχαία ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ πὺ ἔχει πολλὲς ἀνάγκες καὶ μᾶς ζητᾶει νὰ τοῦ στείλουμε δυὸ μηναιὰ πὺ τοῦ λείπουν γιὰ νὰ συμπληρώσει τὴ σειρά. Ἀναχωρώντας περνοῦμε ἀπ' τὸ μικρὸ σχολεῖο καὶ βλέπουμε τὴ δασκάλα μὲ τοὺς λίγους μαθητὲς της. Τοὺς μοιράζουμε γραφικὴ ὕλη καὶ δῶρα καὶ τοὺς ὑποσχόμαστε ὅτι μιὰ ἄλλη φορὰ θὰ τοὺς φέρουμε περισσότερα.

20

Ὅπως προανέφερα, εἴμαστε πολὺ φειδωλοὶ στὶς ὑποσχέσεις. Γνωρίζουμε τὶς δυνατότητες τῆς μητρόπολής μας καὶ ὑποσχόμαστε στοὺς φτωχοὺς ἀδελφοὺς ὅ,τι μπορούμε νὰ πραγματοποιήσουμε. Προσπαθοῦμε σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα νὰ ἐκπληρώνουμε τὶς ὑποσχέσεις. Ἐτσι μετὰ τὴν Ἄνω Ἐπισκοπὴ περνοῦμε ἀπὸ τὴ Γορίτσα γιὰ δεύτερη φορὰ καὶ ἀφήνουμε δεκαῆξι σακιά ἀλεύρι καὶ σαράντα κιλά λάδι. Ἀπὸ ἐκεῖ πηγαίνουμε στὰ Σοφράτικα καὶ δίνουμε στὴ νηπιαγωγὸ καλαθάκια γιὰ τὰ νήπια, ἀλλὰ καὶ φάρμακα γιὰ κάποιον γιατρὸ τῆς περιοχῆς. Δὲν παραλείπουμε νὰ φέρουμε καὶ λειτουργικὰ βιβλία γιὰ τὴν Ἁγία Παρασκευὴ τοῦ χωριοῦ Τεριαχάτες.

Προχωρημένο ἀπόγευμα, σχεδὸν σούρωπο, ἀναχωροῦ-

με για τὴν Κακαβιά. Τ' αὐτοκίνητά μας τρέχουν μὲ ταχύτητα καὶ ὅσοι εἴμαστε πίσω στὶς καρότσες, νιώθουμε τὸ κρῦο ἐντονότερο, καθὼς ὁ ἀέρας φέρνει στὸ πρόσωπό μας τὶς σταγόνες τῆς βροχῆς. Μιὰ ἀκόμη μέρα στὴ Βόρειο Ἡπειρο πέρασε.

21

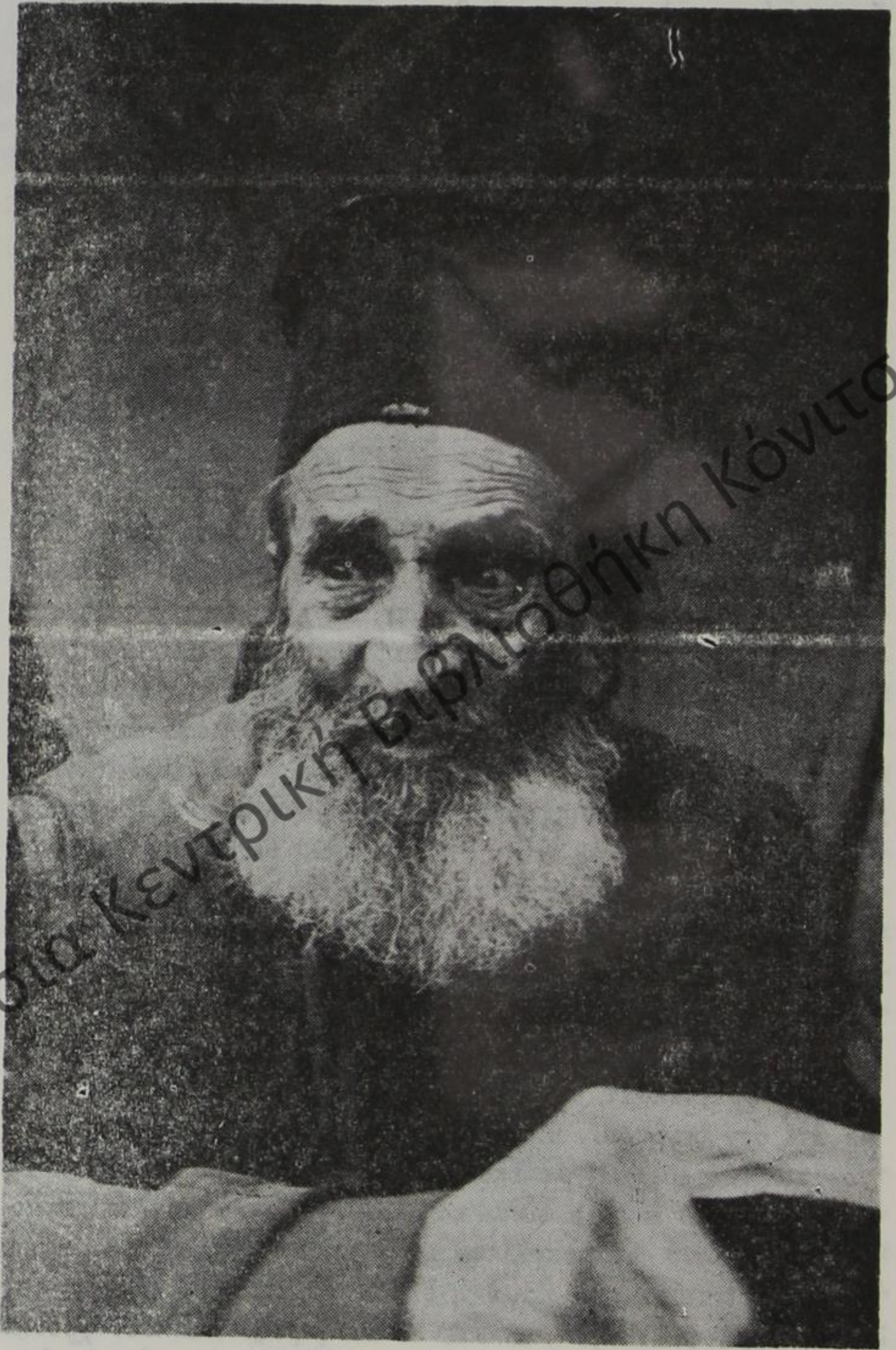
Στὶς 7 Δεκεμβρίου, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση ποὺ εἴχαμε δώσει, ἀναχωροῦμε μὲ τριαξωνικὸ φορτηγὸ γιὰ τὴ Γλύνα καὶ στὴ συνέχεια γιὰ τὴν Κρανιά τῶν Ἀγίων Σαράντα. Ἡ μέρα εἶναι ἄσχημη. Κρῦο, ἀέρας, χιόνι καὶ πάγοι στὸ δρόμο. Μέχρι τὴν Κακαβιά δὲν ἀντιμετωπίζουμε ἰδιαίτερα προβλήματα. Διασχίζουμε τὸν χιόνια τῆς Δρόπολης ποὺ εἶναι χιονισμένος. Προτιμοῦμε νὰ πᾶμε πρῶτα στὴ Γλύνα. Ἀπ' τοὺς Γεωργουτσάτες ἀρχίζουν νὰ πέφτουν πυκνὲς νιφάδες χιονιοῦ. Ἡ Γλύνα εἶναι μὲ πέντε ἑκατοστά. Δὲν μπορούμε ν' ἀνεβοῦμε στὸ χωριό, γι' αὐτὸ περιμένουμε νὰ κατεβοῦν οἱ ἄνθρωποι στὸ αὐτοκίνητο. Ὁ πρόεδρος ἀναλαμβάνει πρόθυμα νὰ εἰδοποιήσῃ κι ἐμεῖς καθόμαστε σ' ἓνα δωματιάκι - φυλάκιο καὶ συνομιλοῦμε μὲ τὸ φύλακα μιᾶς κρατικῆς μονάδας ποὺ ὑπάρχει δίπλα καὶ ἔχει διάφορα γεωργικὰ μηχανήματα. Ἡσυχά καὶ μὲ τάξη μοιράζουμε τὰ δέματα καὶ τὰ σχολικὰ εἶδη. Παραδίδουμε ἐπίσης τὰ τζάμια γιὰ τὸ σχολεῖο τῆς Κάτω Ἐπισκοπῆς. Γύρω στὶς 11 παίρνουμε κατεύθυνση γιὰ τὴν Κρανιά, ἔχοντας κάποιο ἐνδοιασμό ἂν θὰ μπορέσουμε νὰ φτάσουμε ἐκεῖ.

***

Οἱ καιρικὲς συνθῆκες μᾶς δυσκολεύουν. Τὸ Πλατοβούνη ἀπ' τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ περάσουμε γιὰ νὰ πᾶμε στὴν Κρανιά, ἔχει ἀρκετὸ χιόνι. Ἀνηφορίζουμε. Τ' αὐτοκίνητα ποὺ κατεβαίνουν μᾶς κάνουν σινιάλο. Τὸ χιόνι σὲ πολλὰ σημεία εἶναι παγωμένο. Κάποιος ὁδηγὸς μᾶς λέει ὅτι ὁ δρόμος κόπηκε, γιὰτὶ αὐτοκίνητα γλίστρησαν καὶ ἐμποδίζουν. Ἀναγκαζόμαστε νὰ τροποποιήσουμε τὸ δρομολόγιό μας. Γυρί-

ζουμε πίσω και κάνουμε τή διανομή τῶν δεμάτων στο Ζερβάτι, χωριό τῆς Ἄνω Δρόπολης με 160 οἰκογένειες. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει χιόνι καὶ τὸ κρύο εἶναι ἠπιότερο. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ προέδρου μοιράζουμε τὰ δέματα, πολλὰ σχολικὰ καὶ θρησκευτικὰ βιβλία, ἡμερολόγια τοῦ 1992 καὶ τὸ τεῦχος τοῦ μητροπολίτη μας γιὰ τὴν ἐπέτειο τῶν 75 χρόνων ἀπὸ τὴν αὐτονομία τῆς Βορείου Ἡπείρου. Ἐντύπωση μᾶς κάνει ἡ γαλανόλευκη σημαία ποὺ κυματίζει κοντὰ στὴν ἐκκλησία. Ἐδῶ ἡ Ἑλλάδα ἀγρυπνεῖ καὶ περιμένει.

Θεωροῦμε καθῆκον μας νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸν αἰωνόβιο ἱερέα τοῦ χωριοῦ π. Κωνσταντῖνο Μπατζιάκα (98 ἐτῶν). Τὸ σπίτι του βρίσκεται στὸ ψηλότερο σημεῖο τοῦ χωριοῦ. Μπαίνουμε στὸ δωμάτιο καὶ βλέπουμε τὸ γέροντα νὰ κάθεται σταυροπόδι κοντὰ κοντὰ στὸ ἀναμμένο τζάκι. Δὲν μᾶς καταλαβαίνει, γιὰτὶ εἶναι σχεδὸν τυφλὸς καὶ ἀκούει μὲ δυσκολία. Φοράει ἓνα ράσο ποὺ ἀπ' τὰ χρόνια ἔχει ξεθωριάσει. Μᾶς συγκινεῖ ἡ ὄλη του ἐμφάνιση. Εἶναι βυθισμένος στὸ ἀπώτερο παρελθόν. Τὸ πρόσφατο τὸν ἔχει πικράνει πολὺ. Διανύει τὶς τελευταῖες μέρες τῆς ζωῆς του μέσα στὴ θάλαπυρὴ τῆς οἰκογένειάς του. Ἐνας ἱερέας τοῦ Θεοῦ πλήρης ἡμερῶν. Οἱ δικοὶ του τοῦ λένε στ' αὐτὴ μὲ δυνατὴ φωνὴ ὅτι εἴμαστε τρεῖς ἱερεῖς ἀπὸ τὴν Κόνιτσα. Ὁ γέροντας χαίρεται. «Ἱερεῖς μου, ἀδελφοί μου», φωνάζει καὶ πάει νὰ σηκωθεί. Τὸν βοηθοῦμε νὰ σταθεῖ στὰ πόδια του καὶ δίνουμε τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμό. Μᾶς μιλάει μὲ δυνατὴ φωνή. Ἐαφνικὰ ὅμως σταματάει. Θέλει νὰ βεβαιωθεί ποιοὶ ἄλλοι βρίσκονται στὸ δωμάτιο. Διαπιστώνουμε ὅτι ὁ φόβος τῆς κατάδοσης ὑπάρχει ἀκόμη μέσα στὴν ψυχὴ του. Ὄταν βεβαιώθηκε ὅτι δὲν ὑπάρχουν ὑποπτα πρόσωπα, ἀνοίγει τὴν καρδιά του καὶ μᾶς μιλάει μὲ ἐκδηλὴ χαρὰ καὶ ἐνθουσιασμό. Τὸ γλωσσικὸ του ἰδίωμα εἶναι καθαρευουσιάνικο. Μιλάει ἐπαινετικὰ γιὰ τὸ μητροπολίτη μας καὶ ἐκφράζει τὴν πικρία του, γιὰτὶ τώρα ποὺ ἤρθε ἡ ἐλευθερία στὴν Ἀλβανία καὶ οἱ ἐκκλησίες ἀνοιξαν, αὐτὸς εἶναι γέρος. «Εἴκοσι χρόνια νεώτερος, ἤθελα νὰ ἦμουν τώρα, ποὺ ἄφησαν τὴν ἐκκλησία ἐλεύθερη», μᾶς λέει μὲ πικρία. Τὸν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς

Τέτοιες ιερατικές μορφές δεν μπορείς να τις ξεχάσεις.

ψάλλει. Μὲ προθυμία λέει τὸ ἀπολυτίκιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ Χριστὸς Ἄνέστη, τὸ Δεῦτε λάβετε φῶς κ.ἄ. Κατανοεῖ τὸ νόημα τῶν ψαλλομένων καὶ συχνὰ ἢ συγκίνηση τοῦ κόβει τὴ φωνή. Ἡ μνήμη του τὸν βοηθάει ἀρκετά. Μᾶς πληροφορεῖ ὅτι χειροτονήθηκε τὸ 1925 ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Χριστόφορο Κίσση, πὺ «πάει μάρτυρας», καὶ ὑπηρέτησε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χωριό του, στοὺς Γεωργουτσάτες, τὴ Δρόβιανη καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Μεσοπόταμου. Μᾶς συμβουλεύει ὅτι πρέπει νὰ ἔχουμε ἀποστολικὴ διακονία καὶ νὰ μὴ λησμονοῦμε ὅτι «τὸ ράσο ἔχει πολλὰ καὶ μεγάλα φαρμάκια».

Κοντὰ στὸ γέροντα ἱερέα αἰσθανόμαστε ὅτι ζοῦμε σὲ μιὰ ἄλλη ἐποχὴ. Καὶ εἶναι φυσικὸ αὐτό. Ἔχουμε μπροστὰ μας ἓναν ἄνθρωπο ξεχασμένο ἀπ' τὴ φθορά, πὺ ἡ καρδιά του πάλλεται ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ ἀναμνήσεις, γεννημένο τὸν προηγούμενο αἰῶνα, τὸ 1893, χωρὶς σωματικούς πόνους, λιπόσαρκο καὶ χαριτωμένο. Ἀποχαιρετώντας τὸν σεβάσμιο ἱερέα, ἔχουμε τὴν αἴσθησιν ὅτι ἀποχωρίζομαστε ἓναν γνωστότατο συλλειτουργό. Τόσο βαθιὰ ἐντυπώθηκε ἡ μορφή του στὴν καρδιά μας.

Ἐπιστρέφουμε στὴν Κόνιτσα μὲ καινούριες ἐμπειρίες. Πίσω ἀπ' τὴ μονοτονία τῶν χωριῶν καὶ καὶ τὰ ἴδια προβλήματα τῶν κατοίκων, ὑπάρχει ὁ καημός, ἡ φωνὴ τῆς καρδιάς, τὴν ὁποία προσπαθῶ ν' ἀκούω καὶ νὰ καταγράψω.

22

Στὴ Βόρειο Ἡπειρο ἀκουσα:

«Ἡ Ἑλλάδα δὲν τελειώνει ἐκεῖ στὸ σύνορο».

«Σᾶς βλέπουμε μὲ τόση ἀγάπη. Θὰ δεῖτε τὸν ἐλληνισμό πόσο ἄδικτος εἶναι».

«Τώρα ἀναπνέουμε λίγο ἀέρα καὶ τοῦτοι μᾶς ἀγριοκοιτᾶνε. Σοῦ λέει, ἦρθε ἡ ὥρα τους».

23

Εἶναι σίγουρο ὅτι ἐφέτος θὰ γιορτάσω τὰ Χριστούγεννα στὴ Βόρειο Ἡπειρο. Ἐἓνας χρόνος μετὰ τὸ ἀνοιγμα τῆς

Ἀλβανίας, εἶναι ἀρκετὸς γιὰ νὰ μπορέσω νὰ γιορτάσω τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ μαζί με τοὺς ἀδελφοὺς.

Παραμονὴ Χριστουγέννων. Ἐντεκα ἱερεῖς τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης περνοῦμε τὴν Κακαβιά, μετὰ ἀπὸ ἄδεια τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἄλβανικῶν ἀρχῶν καὶ μετὰ τὴν εὐλογία τοῦ πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ μητροπολίτη μας Σεβαστιανοῦ εἶναι νὰ λειτουργήσουμε σὲ διάφορα χωριὰ τῆς Δρόπολης. Ἡ-δὲ, ἔχουν κανονιστεῖ τὰ χωριὰ καὶ ἔχουν εἰδοποιηθεῖ οἱ ἄνθρωποι.

Ἐμένα μετὰ προορίζουν γιὰ τὸ μοναστήρι τῆς Πέπελης. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἐπίτροπος Ἀντώνης Γκιώκας, θερμοὺς πατριώτης καὶ θρησκευτικὸς ἄνθρωπος, μετὰ περιμένει στὴν Κακαβιά. Μετὰ ἄλβανικὸ αὐτοκίνητο φτάνουμε στὰ Βρυσερά καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μετὰ ἄλλο διανύουμε τὴ μιστὴ ἀπόσταση γιὰ τὴν Πέπελη. Ὁ δρόμος εἶναι δύσκολος καὶ μόνο εἰδικὴ «μακίνα», δηλ. ψηλὸ φορτηγὸ αὐτοκίνητο, μπορεῖ νὰ πλησιάσει τὰ σπίτια. Δὲν ἀνησυχῶ καθόλου πού συνεχίζουμε μετὰ τὰ πόδια. Τὸ βάρος τῆς βαλίτσας δὲν τὸ νιώθω. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι, ὅταν πηγαίνω σ' ἓναν ἄλλο τόπο γιὰ νὰ δείξω τὴν ἀγάπη μου στοὺς ἀνθρώπους, τίποτε δὲν με κουράζει. Οὔτε καὶ ἡ πεζοπορία. Πολὺ περισσότερο στὴ Βόρειο Ἡπειρο, δὲν με κουράζει ἡ πεζοπορία, γιὰτὶ συναντῶ στὸ δρόμο μου χωρικοὺς μετὰ τὰ γαϊδουράκια καὶ τοὺς χαιρετῶ, γιὰτὶ πλησιάζω τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ τοὺς δίνω δωράκια κι ἀκόμη γιὰτὶ βλέπω ἀπὸ κοντὰ τὸν τόπο πού τόσο ποδοῦσα νὰ δῶ.

Ὁ ἥλιος δύει πίσω ἀπ' τὸ βουνὸ πού ἀνεβαίνουμε. Πρέπει νὰ πᾶμε στὸ μαχαλὰ πού εἶναι δεξιὰ μας καὶ μάλιστα στὸ τελευταῖο σπίτι. Ἡ Πέπελη ἔχει τρεῖς μαχαλάδες καὶ τὰ σπίτια εἶναι ἀπλωμένα σὲ μεγάλη ἔκταση. Ὅλα χτισμένα μετὰ πελεκητὴ πέτρα καὶ ἐμφανὴ τὴ νοικοκυροσύνη. Οἱ δρόμοι ὅμως τοῦ χωριοῦ εἶναι στενοὶ καὶ γεμάτοι πέτρες, οἱ ὁποῖες ἔχουν πολλὰς αἰχμὲς καὶ χρειάζεται νὰ κάνουμε ἰσορροπία καθὼς τις πατᾶμε. Παρομοιάζω τὰ σπίτια τῆς Πέπελης μετὰ λουλούδια κεντημένα σὲ ἄσχημο καμβά.

Ἡ μέρα κοντεύει νὰ χαθεῖ καὶ δὲν προλαβαίνω νὰ δῶ

όλόκληρο τὸ χωριό. Βιαστικά πηγαίνουμε στὸ νεκροταφεῖο τοῦ μαχαλά καὶ βλέπω τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Νικολάου καὶ τοὺς τάφους. Ἐπιστρέφοντας ἐπισκεπτόμαστε μιὰ γνωστὴ οἰκογένεια καὶ νύχτα πιά πηγαίνουμε στὸ σπίτι ὅπου θὰ διανυκτερεύσω. Εἶναι τὸ τελευταῖο σπίτι κι ἐπικρατεῖ ἀπόλυτη ἡσυχία. Χαίρομαι τὴν ἐρημία τοῦ τόπου καὶ τὴν παγερὴ νύχτα τῶν Χριστουγέννων. Δὲν ἀνησυχῶ γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο κάποιας ἐμφάνισης Λιάπηδων μὲ κακὲς διαθέσεις. Ἡ οἰκογένεια ὅμως ποὺ μὲ φιλοξενεῖ, ἔχει πάντα αὐτὸν τὸν φόβο.

Στὸ σπίτι τοῦ ἐπιτρόπου ἔχω τὴν εὐκαιρία ν' ἀκούσω πολλὰ σχετικά μὲ τὴ ζωὴ τῶν Βορειοηπειρωτῶν, τίς δυσκολίες τους ἀπὸ τὸ προηγούμενο καθεστῶς, τίς μισητὲς δραστηριότητες τῶν κομματικῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὴ λαχτάρα τους νὰ μποροῦν νὰ ἐπικοινωνοῦν ἐλεύθερα μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ κυρ-Ἀντώνης εἶναι ἄνθρωπος ποὺ γνωρίζει πολλὰ καὶ τελευταῖα δραστηριοποιήθηκε γιὰ ν' ἀνακαινιστοῦν οἱ ἐκκλησίες τοῦ χωριοῦ του, ἀλλὰ καὶ τῆς γύρω περιοχῆς. Καθισμένοι κοντὰ στ' ἀναμμένο τζάκι, προχωράει ἡ συζήτησή μας μέχρι τὰ μεσάνυχτα.

***

Τὸ πρωί, ἀνήμερα τῶν Χριστουγέννων, ξεκινοῦμε γιὰ τὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Τριάδος. Θὰ προχωρήσουμε 45', γιὰ τὸ μοναστήρι βρίσκεται στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Διερχόμενοι ἀπ' τὸ μεσαῖο μαχαλά, περνοῦμε ἀπὸ τὸν κεντρικὸ ναὸ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Τὸ κτίσμα διατηρεῖται σὲ ἄριστη κατάσταση, ὅπως καὶ τὸ καμπαναριό. Ἐσωτερικὰ ὅμως ἔχει πολλές ἐλλείψεις. Μὲ ἀγανάκτηση βλέπω ὅτι μέσα ἀπὸ τὸ ναό, σὲ μισὸ περίπου μέτρο πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὸ δάπεδο καὶ κατὰ πλάτος, περνᾶνε ἀγωγοὶ νεροῦ, οἱ ὁποῖοι χωρίζουν τὸ ναὸ σὲ δύο μέρη. Μεγαλύτερη ἀνοησία ἀπ' αὐτὴ δὲν ἔχω ξαναδεῖ.

Προχωροῦμε πρὸς τὸ μοναστήρι. Ἀπὸ ἓνα μικρὸ ραδιόφωνο ἀκοῦμε καθαρὰ τὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ «Δρυινοῦπολη» στὰ 89FM τῆς μητρόπολής μας. Πλησιάζουμε στὸ μονα-

στήρι. Στήν Κόνιτσα είπαν τὸ «δι' εὐχῶν».

Τὸ μοναστήρι βρίσκεται σὲ περίοπτη θέση. Εἶναι γνωστό σ' ὅλη τὴν περιοχή καὶ τὸ μνημονεύουν καὶ οἱ ἱστορικοί. Μεταφέρω ἐδῶ τὰ ὅσα γράφει ὁ Φώτιος Γ. Οἰκονόμου στὸ βιβλίο του «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας»: «Ἡ ἱερὰ μονὴ Πέπελης ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ὁ ναὸς τῆς ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορήθη τὸ 1754 ὑπὸ ἡγουμένου Φιλοθέου. Ὑπῆρξε μία τῶν σπουδαιότερων μονῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου, διὰ τὴν γενομένην εἰς αὐτὴν ἐμπορικὴν πανήγυριν. Διέθετε σχολὴν, τὴν ὁποίαν συνέστησεν ὁ ἡγούμενος Καισάριος καὶ παρεῖχε βοηθήματα εἰς τὰ σχολεῖα τῶν περιόικων καὶ ἄσυλον εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀποκλήρους» (σελ. 66).

Γενικὰ τὸ μοναστήρι (ὁ ναὸς) διατηρεῖται σὲ καλὴ κατάσταση. Ἔχει τοιχογραφίες καὶ ξυλόγλυπτο τέμπλο, χωρὶς ὅμως τὶς εἰκόνες. Μὲ πληροφοροῦν ὅτι πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὶς εἶχε ἀφαιρέσει τὸ καθεστῶς καὶ τὶς εἶχε μεταφέρει σ' ἄλλη περιοχή, προφανῶς σὲ κάποιο μουσεῖο. Ἐδῶ λοιπὸν θὰ λειτουργήσω γιὰ δεύτερη φορά.

Τὰ πράγματα δείχνουν ὅτι δὲν θὰ ἔχω ψάλτη, γι' αὐτὸ ἀρχίζω τὴν Προσκομιδὴ. Τὸν ὄρθρο τὸν διαβάζω μόνος μου. Τὸ ἐκκλησίασμα στήν ἀρχὴ εἶναι ἐλάχιστο. Στὴ θεία Λειτουργία ἔρχεται ἓνα ἀσθενικὸ γεροντάκι καὶ ψάλλει. Μετὰ τὴ μεγάλη εἴσοδο ὁ ναὸς γέμισε. Ἀδιαχώρητο. Γεμίζει καὶ ὁ νάρθηκας. Εἶναι γιὰ μένα μιὰ ωραία Λειτουργία. Στὸ κήρυγμά μου ἀναφέρομαι στὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ, τὴν προσκύνηση τῶν Ποιμένων καὶ τῶν μάγων, ἀλλὰ καὶ στὰ δυὸ βασικὰ καθήκοντα ποὺ ἔχουν οἱ νεώτεροι, τὴ βάπτισή τους καὶ τὸ θρησκευτικὸ τους γάμο ποὺ πρέπει νὰ τελέσουν ὅσοι εἶναι παντρεμένοι μόνο μὲ πολιτικὸ. Μὲ συγκίνηση κοινωνῶ δέκα παιδάκια, βαπτισμένα στήν Ἑλλάδα καὶ ἄλλες τόσες γυναῖκες μεγάλης ἡλικίας. Στὴ συνέχεια μοιράζω στὰ παιδιά εἰκόνες, γλυκά, καραμέλες καὶ πολλὰ μπαλόνια.

Ἔχω τὴν εὐκαιρία νὰ καθίσω ἀρκετὴ ὥρα στὸ μοναστήρι μετὰ τὴ θεία Λειτουργία καὶ νὰ δοξολογήσω τὸ Θεό,

πού με άξιωσε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1991 νὰ τὰ γιορτάσω στὴ Βόρειο Ἡπειρο. Βλέπω στὰ πρόσωπα τῶν ἀδελφῶν τὴν ἱκανοποίηση καὶ τὴν αἰσιοδοξία. Τοὺς χαίρομαι. Αἰσθάνομαι κι ἐγὼ μιὰ βαθιὰ ἱκανοποίηση γιὰ τὴν πνευματικὴ εὐκαιρία πού τοὺς ἔδωσα.

24

Ἐνας Βορειοηπειρώτης μοῦ εἶπε: «Ἐμένα, παππούλη, ὅσα δικαιώματα καὶ νὰ μᾶς δώσουν, αὐτὸ τὸ σύνορο δὲν μ' ἀρέσει...», ἐννοώντας προφανῶς τὴν ἀποκοπὴ τῆς Βορείου Ἡπείρου ἀπὸ τὴ μητέρα Ἑλλάδα.

Καὶ κάποιος ἄλλος ἐμπιστευτικά: «Ἐμεῖς ἐδῶ στὸ χωριό μας ἔχουμε καμιὰ σαρανταριά ὄπλα γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο».

25

Δεύτερη προσπάθεια γιὰ τὴν Κάτω καὶ Ἄνω Νεπράβιστα. Τὴν πρώτη φορά τὰ πνεύματα στὴν Κακαβιά ἦταν ὀξυμένα καὶ μὲ διάφορες δικαιολογίες δὲν μᾶς ἐπέτρεψαν. Σήμερα 11 Ἰανουαρίου 1992, ὅλα ἤσυχια. Ἀντιμετωπίζουμε βέβαια κάθε φορά δυσκολίες, οἱ ὁποῖες ὅμως ξεπερνιῶνται μὲ λίγη ἐπιμονή. Κάποτε ὅμως ἡ Κακαβιά γίνεται Βαβέλ. Ἀλλάζουν συνεχῶς οἱ χωροφύλακες, οἱ τελῶνες καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ πρέπει νὰ τοὺς ἐξηγοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς πείθουμε, ὅτι εἴμαστε ἐθελοντὲς κληρικοὶ πού μεταφέρουμε ὑλικὴ βοήθεια στὴν Ἀλβανία καὶ δὲν ἔχουμε διαβατήρια καὶ ἐπίσημα ἔγγραφα. Παρόλο πού μιλάμε τὴν ἴδια γλῶσσα, δὲν συνεννοοῦμαστε. Ἄλλοτε ἀγριεύουν, ἄλλοτε ἐκφράζουν ἐπιφωνήματα καὶ ἄλλοτε περνοῦμε μὲ τὴν ἐπισήμανση «γιὰ τελευταία φορά». Σύγχυση ἀνθρώπων. Κι αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἀπ' τὶς δύο πλευρές.

Μετὰ ἀπὸ δύο ὥρες καθυστέρηση περνοῦμε τὰ τελωνεῖα καὶ κατευθυνόμαστε γιὰ τὶς Νεπράβιστες. Τ' αὐτοκίνητα δὲν ἀνεβαίνουν στὰ χωριά. Μένουμε πιὸ κάτω περὶ τὸ ἐνάμισι χιλιόμετρο. Διακρίνουμε στὴν Κάτω Νεπράβιστα τὸ μιναρὲ ἑνὸς τζαμιοῦ. Δεξιά ἓνα μοναστήρι σὲ μιὰ ὡραία το-

ποδεσία, πού μοιάζει μὲ ἐξέδρα καὶ εἶναι κοντὰ στὸ χωριὸ Βραχογοραντζή. Γνωρίζουμε ὅτι τὰ δυὸ χωριὰ πού ἐπισκεπτόμαστε σήμερα εἶναι ἀμιγῶς μουσουλμανικά. Ἔχουμε κάποιο ἐνδοιασμὸ μήπως μᾶς συμβεῖ κάτι δυσάρεστο. Ἀπ' τὴν πρώτη κιόλας στιγμή φάνηκε ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀπλοὶ καὶ πολὺ φτωχοί. Δὲν μᾶς βλέπουν μὲ ὑποψία καὶ ψυχρότητα. Μάλιστα ἐνθουσιάζονται, γιατί ἐμεῖς ἱερεῖς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς πηγαίνουμε ροῦχα καὶ τρόφιμα. Συγκινητικὸ εἶναι τὸ θέαμα πού παρατηροῦμε. Ἀπ' ὅλα τὰ μονοπάτια τρέχουν μικροὶ καὶ μεγάλοι γιὰ νὰ μᾶς προλάβουν. Παρόλο πού δὲν γνωρίζουν ἑλληνικά, μᾶς χαιρετοῦν μὲ χαμόγελο καὶ περιμένουν μὲ ἀνυπομονησία.

Νιώθω καὶ τούτους τοὺς ἀνθρώπους δικούς μου. Ἄς εἶναι μουσουλμάνοι. Ἄς μὴ γνωρίζουν ἑλληνικά. Εἶναι καὶ αὐτοὶ παιδιά τοῦ Θεοῦ πού ἔχουν ἀνάγκη. Μάλιστα περισσότερο ἀπ' τοὺς Ἑλληνας τῆς Δρόπολης. Ἡ ἐξωτερικὴ τους ἐμφάνιση εἶναι ἀπεριποίητη. Στὴν ἴδια μοίρα ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά. Τοὺς λείπουν καὶ τὰ πιὸ βασικά τῆς ζωῆς.

Γιὰ τὰ παιδιά ἔχουμε γλυκὰ καὶ μπάλες. Τελικὰ δὲν μπορούμε νὰ τὰ βάλουμε σὲ μιὰ σειρά. Χυμοῦν πάνω στὰ χαρτοκιβώτια ὅλα μαζί. Γίνονται μιὰ ἀνθρώπινη μάζα. Ἐπιδεινώνουν τὴν κατάσταση καὶ οἱ μεγάλοι. Ἀναγκαζόμαστε νὰ τὰ ξαναβάλουμε στὸ αὐτοκίνητο.

Ἀναχωροῦμε εὐχαριστημένοι. Τὰ παιδιά μᾶς ἀκολουθοῦν ἀπὸ πίσω τρέχοντας. Μερικὰ κρεμιοῦνται στὶς καρότσες. Κάποια ἄλλα ἀγριεύουν. Ὅμως δὲν γίνεται ἄλλιῶς. Δὲν πρέπει νὰ κάνουμε στάση. Μὲ πολλὴ δυσκολία ἀποδεσμευόμαστε ἀπ' τὰ παιδιά καὶ φθάνουμε στὸ ἐπίσης μουσουλμανικὸ χωριουδάκι Δρίνο. Ἐδῶ στὰ λίγα παιδιά δίνουμε ὅ,τι δὲν μπορέσαμε νὰ μοιράσουμε στὴ Νεπράβιστα. Μοιράζουμε χωρὶς νὰ συνεννοούμαστε. Βλέπουμε ὅμως στὰ πρόσωπά τους τὴν χαρὰ. Πλησιάζουν καὶ οἱ μητέρες. Χαίρονται κι ἐκεῖνες. Οἱ γκοφρέτες, οἱ καραμέλες, οἱ τσέχλες, τὰ μπισκότα, τὰ μπαλόνια καὶ οἱ πολύχρωμες μπάλες στὰ χέρια τῶν μικρῶν καὶ τῶν μεγάλων εἶναι δῶρα πολύτιμα. Τὰ περισσότερα πρώτη φορὰ βλέπουν τέτοια γλυκίσματα.

Ἐπιστρέφουμε μὲ ἰδιαίτερη ἱκανοποίηση, γιατί ἡ ἀγάπη μας ἀπλώθηκε καὶ στοὺς μουσουλμάνους τῆς Ἀλβανίας.

26

Ἐνας ταγματάρχης τῶν ΛΟΚ σὲ μιὰ ἐπιστροφή μας ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἡπειρο, μᾶς κάνει ἔλεγχο. Θέλει νὰ τηρήσει τὸ γράμμα τοῦ νόμου. Μὲ τρόπο ἀνάρμοστο μᾶς δίνει διαταγές, λὲς καὶ εἴμαστε νεοσύλλεκτοι στρατιῶτες, ἐνῶ λίγο πιο κάτω, μέσα ἀπ' τὶς κουμαριές, περνοῦν στὸ ἐλληνικὸ ἔδαφος ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ὑποτίθεται ὅτι ἐμποδίζει. Δὲν πείθεται ἀπ' ὅσα τοῦ λέμε. Τελικὰ μᾶς ἀφήνει «γιὰ τελευταία φορά».

27

Μὲ δύο φορτηγὰ ξεκινοῦμε τὸ μεσημέρι τῆς 24ης Ἰανουαρίου γιὰ τὴ Βόρειο Ἡπειρο, ὅπως πάντα. Καθιερώθηκε καὶ ἡ δική μας ἀποστολὴ νὰ λέγεται «βοήθεια». Παρόλο πὺ μέχρι τώρα πραγματοποιήσαμε δεκάδες ἀποστολῶν, ὁ ἀρχικός μας ζῆλος δὲν ἔχει μειωθεῖ. Οὔτε τὸ ἔργο μας κατάντησε ρουτίνα, δὲν ἔχει συγκίνηση καὶ ἐνθουσιασμό. Πηγαίνουμε πάντα μὲ ιεραποστολικὴ διάθεση, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς διάφορες φῆμες καὶ τὰ πιθανὰ δυσάρεστα γεγονότα πὺ μπερεῖ νὰ μᾶς συμβοῦν. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ δύο ἐπαρχίες τῆς μητρόπολής μας, Κονίτσης καὶ Πωγωνίου, ἔχουν ἀρκετὲς πληγὲς ἀπ' τὴ συμπεριφορὰ μερικῶν Ἀλβανῶν, γεγονὸς πὺ προδιαθέτει ἄσχημα. Οἱ κλοπὲς πὺ εἶναι δυσεξαρίθμητες, οἱ πολλὲς βιαιοπραγίες καὶ οἱ συχνοὶ πυροβολισμοί, ἔχουν δημιουργήσει ἕνα βαρὺ κλίμα, πὺ πολλοὶ γνωστοὶ παραξενεύονται ἀπὸ τὴν ἐπιμονή μας νὰ πηγαίνουμε στὴ Βόρειο Ἡπειρο χωρὶς φόβο. Πιστεύουμε στὴν ἱερότητα τῆς ἀποστολῆς μας καὶ γι' αὐτὸ συνεχίζουμε.

Ἐδῶ παρενθετικὰ πρέπει ν' ἀναφέρω τοὺς δύο ἄλλους ἐν Χριστῶ ἀδελφούς, μὲ τοὺς ὁποίους ταξιδεύω κάθε φορὰ γιὰ τὴ Βόρειο Ἡπειρο. Ὁργανωτὴς τῆς ὅλης προσπάθειας εἶναι ὁ π. Ἀπόστολος Νάκος, ὁ ὁποῖος παίρνει τὴν ἐντολὴ ἀπὸ τὸ μητροπολίτη καὶ τὴν πραγματοποιεῖ. Κοπιᾶζει γιὰ

τὴν ὄλη προετοιμασία καὶ συντονίζει τὶς ἐνέργειες. Ὁ δευτέρος ἱερέας εἶναι ὁ π. Νικόλαος Μέμος, ὁ ὁποῖος συνεργάζεται μετὰ τὸν π. Ἀπόστολο. Ἰδιο ρόλο παίζω κι ἐγὼ στὴν ὄλη προσπάθεια. Κατὰ καιροὺς καὶ ἄλλοι ἱερεῖς λαμβάνουν μέρος, ὅταν αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο καὶ κατορθωτό.

Τὰ δυὸ χωριὰ πού θὰ ἐπισκεφθοῦμε εἶναι στὴν Ἄνω Δρόπολη. Κάτι μελαχρινὰ πρόσωπα ἀπὸ τὸ Κάστρο (ἔτσι λέει ὁ λαὸς τὸ Ἀργυρόκαστρο) θέλουν νὰ μάθουν ποῦ θὰ πᾶμε. Στὰ πονηρά τους σχέδια ἀντιπαραθέτουμε ἕνα ἀδῶσ φέμα. Τοὺς λέμε ὅτι πᾶμε στοὺς Ἀγίους Σαράντα. Μάλιστα γιὰ νὰ μᾶς χάσουν τὰ ἴχνη, ταξιδεύουμε μερικὰ χιλιόμετρα πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση.

Μετὰ τὰ Βρυσερά παίρνουμε τὸ δρόμο γιὰ τὴ Σωτήρα. Περνοῦμε ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ Λόγγου, στρίβουμε δεξιὰ καὶ φτάνουμε στὸ χωριὸ πού δὲν φαίνεται ἀπὸ πουθενά. Ἔχει κλειστὸ ὀρίζοντα. Γύρω γύρω βουναὶ κι αὐτὸ στὸ βάθος, στὴ ρίζα τοῦ ἑνὸς βουνοῦ. Παρ' ὅλα αὐτὰ μᾶς ἐντυπωσιάζει. Καλόκαρδοι καὶ εὐγενεῖς οἱ μεγάλοι, ντροπαλὰ κι εὐγενικὰ τὰ παιδιὰ. Δὲν ἀρπάζουν. Περιμένουν νὰ τοὺς δώσεις. Λένε τὸ εὐχαριστῶ. Οἱ περισσότεροὶ ἔχουν πάει στὴν Ἑλλάδα μιὰ καὶ δυὸ φορές. Γνωρίζουν τὶς πόλεις καλύτερα ἀπὸ μᾶς.

Μετὰ τὰ παιδιὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου εὐχάριστα. Εἰδικότερα μετὰ τὰ Βορειοηπειρωτόπουλα μεθ' ὧ πνευματικά. Τοὺς μιλάω, τοὺς φουσκώνω τὰ μπαλόνια, τοὺς δίνω γλυκὰ καὶ γελάω. Γίνομαι μέσα σὲ λίγη ὥρα φίλος τους. Σήμερα ἔχουμε πολλὰ εἶδη γιὰ τὰ παιδιὰ. Παίρνουν κοῦκλες, αὐτοκινητάκια, μαγειρικά σκεύη, σχολικὰ εἶδη κ.ἄ. Νιώθω σὰν πατέρας πολλῶν παιδιῶν. Θέλω νὰ μείνω κοντὰ τους. Νὰ βοηθήσω νὰ ξεθαρρέψουν ἐκεῖνα πού πρώτη φορὰ βλέπουν ἱερεῖς καὶ νὰ τοὺς πῶ γιὰ τὸ Χριστό. Ὅμως ὁ χρόνος μᾶς καταδιώκει. Λυπᾶμαι πού φεύγω. Ἀφήνω ἕνα ἀκόμη κομμάτι τῆς ψυχῆς μου στὴ Βόρειο Ἡπειρο.

***

Τὸ ἄλλο χωριὸ πού ἐπισκεπτόμαστε στὴ συνέχεια εἶναι ὁ Λόγγος. Ὁ δρόμος εἶναι δύσκολος καὶ τὸ ἕνα αὐτοκί-

νητο δὲν μπορεῖ νὰ συνεχίσει. Μένει μισοδρομῖς. Συνεχίζου-
 με μὲ τὰ πόδια. Ἦδη κατέβηκαν πολλοὶ χωριανοὶ γιὰ νὰ
 μᾶς ὑποδεχθοῦν καὶ νὰ μᾶς βοηθήσουν. Ἄνηφορίζουμε. Ἡ
 συγκίνησή μου εἶναι μεγάλη. Βλέπω τὸ ἀπέναντι βουνό,
 μὲ τὴν Καστανὴ στὴ ράχη, τὸ χωριὸ στὸ ὁποῖο ὑπηρέτησα
 ὡς ἱεροδιδάσκαλος ἐπὶ ἑπτὰ χρόνια καὶ οἱ ἀναμνήσεις μου
 εἶναι πολλές. Τότε ἔβλεπα καθημερινὰ τὸ Λόγγο καὶ λυπό-
 μουν τοὺς ἀδελφούς, οἱ ὁποῖοι ζοῦσαν κάτω ἀπὸ ἓνα δικτατο-
 ρικὸ καθεστῶς, πού τοὺς εἶχε στερήσει ὅλες τὶς ἐλευθερίες.
 Σήμαινα τὴν καμπάνα τῆς Ἀγίας Τριάδος ἢ τῆς Πανα-
 γοπούλας καὶ εἶχα τὴ βεβαιότητα ὅτι ἀκούγαν τὸν ἦχο τῆς
 κι ἔπαιρναν κάποια ἐνίσχυση. Σήμερα ἐδῶ, στὸν ἄλλοτε
 τόπο τῆς βασάνου. Ἀλλάξαν οἱ καιροὶ καὶ οἱ χρόνοι. Τότε
 μόνο τὰ πουλιὰ παραβίαζαν τὰ σύνορα χωρὶς νὰ κινδυνεύουν.
 Τώρα δὲν ὑπάρχουν σύνορα. Ἐλεύθερα οἱ ἄνθρωποι κατε-
 βαίνουν στὴν ποταμιὰ καὶ πηγαίνουν στὴν Καστανὴ νὰ ψω-
 νίσουν.

Φτάνουμε στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ ἀργά. Λίγα λεπτὰ
 μέρας ἔχουμε ἀκόμη. Πρέπει νὰ βιαστοῦμε. Ἡ νύχτα στὴν
 Ἀλβανία αὐξάνει τοὺς κινδύνους, ὅταν μάλιστα βρίσκεσαι
 σὲ ἀπόμερα χωριά, ὅπως εἶναι ὁ Λόγγος. Μοῦ δείχνουν τὸ
 χῶρο ὅπου ἦταν ἡ ἐκκλησία, τὴν ὁποία κατεδάφισαν τὰ τε-
 λευταῖα χρόνια γιὰ νὰ χτίσουν ἓνα κρατικὸ κτίριο πού ὅμως
 ἔμεινε ἡμιτελές. Ὁ πρόεδρος τοῦ χωριοῦ μὲ πληροφορεῖ ὅτι
 οἱ ταξιδεμένοι στὴν Ἀμερικὴ χωριανοὶ τοὺς εἶναι πρόθυμοι
 νὰ ξαναχτίσουν τὴν ἐκκλησία ἀκριβῶς στὸ σημεῖο πού
 ἦταν παλιά.

Μετὰ τὴ διανομὴ πίνουμε ἓνα καφέ στὸ ἰδιωτικὸ μα-
 γαζάκι τοῦ χωριοῦ καὶ φεύγουμε νύχτα πιά γιὰ τὴν Κακα-
 βιά.

Σκέφτομαι τοὺς ἀβάπτιστους καὶ τοὺς ἀστεφάνωτους
 τῆς Βορείου Ἡπείρου. Κάτι πρέπει νὰ γίνεῖ. Δὲν εἶναι δυνα-
 τὸ νὰ εἶναι σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὸ μεγαλύτερο μέρος
 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Βορείου Ἡπείρου. Προετοιμάζομαι πνευ-
 ματικά. Ὁ θερσισμὸς εἶναι πολὺς.

***

Ὁ φακὸς τῆς φωτογραφικῆς μου μηχανῆς ἔχει εὐαισθησία στὶς κτητορικὲς ἐπιγραφές τῶν μοναστηριῶν. Ἔτσι τὰ Χριστούγεννα ἀποδησαύρισα τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Πέπελης, τὴν ὁποία μεταφέρω μὲ πιστὴ ἀκρίβεια καὶ ἐλπίζω ὅτι κάποτε θὰ μπορέσω νὰ ἐρευνήσω ἐπιμελῶς τὰ μοναστήρια καὶ τίς ἐκκλησίες τῆς Δρόπολης.

Μᾶς πληροφορεῖ λοιπὸν ἡ ὑπέρθυρη ἐσωτερικὴ ἐπιγραφή τοῦ μοναστηριοῦ:

«† ΑΝΗΓΕΡΘΟΙ Κ(ΑΙ) ΑΝΗΣΤΟΡΙΘΙ ΟΥΤΟΣ Ο ΘΟΙΟΣ Κ(ΑΙ) ΠΑΝ/ΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ Τ(ΗΣ) ΑΓ(ΙΑΣ) ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ Κ(ΑΙ) ΖΩΩΠΙΟ(Υ) Κ(ΑΙ) ΑΔΙΕ/ΡΕΤΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ — Κ(ΑΙ) ΜΕ (Ε)ΞΟΔΟΥ ΜΟΧΘΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΟΤΑΤΟΥ Κ(ΑΙ) Υ(ΓΟΥ)/Μ(Ε)ΝΟΥ ΦΙΛΟ-ΘΕΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ Κ(ΑΙ) ΑΡΧΙΕΡΑΤ(Ε)ΥΟΝΤΟΣ ΜΗ/ΤΡΟΦΑΝΟΥ(Σ) ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΔΡΙΙΝΟΥ ΠΟΛΕΟΣ ΕΤΟΥ(Σ) ΕΝ σωτηρίω ΑΨΗΔ' — 1754 / δια χειρῶς εμου του ταπ(ε)ινου κ(αι) αμα(τ)ολού...».

Δυστυχῶς τὸ ὄνομα τοῦ ἀγιογράφου καὶ τὸ χωριό του εἶναι δυσανάγνωστα.

***

Τὰ παιδιὰ τῆς Βορείου Ἠπείρου διανύουν ἀποστάσεις γιὰ νὰ φτάσουν στὰ σχολεῖα. Δὲν ὑπάρχουν συγκοινωνίες. Εἶναι σκληραγωγημένα καὶ τολμηρά. Τὰ παπούτσια τους συνήθως εἶναι χαλασμένα. Φαντάζομαι τί παπούτσια θὰ φοροῦσαν μπροστὰ ἀπὸ δυὸ χρόνια, ὅταν δὲν τροφοδοτοῦσε ἡ Ἑλλάδα τὴν Ἀλβανία μὲ εἶδη ἐνδύσης καὶ ὑπόδησης.

29

Συνεχίζουμε τίς ἀποστολές στὴν Ἄνω Δρόπολη. Στὸ αὐτοκίνητο ἔχουμε ἐνάμιση τόνο τρόφιμα γιὰ δυὸ χωριά. τὸ Κλεισάρι καὶ τὸ Σελιό. Ὁ δρόμος εἶναι δύσκολος. Θὰ φτάσουμε ὅμως. Γνωρίζουμε ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶναι σὲ ὑψόμετρο. Δὲν πειράζει. Τὴν Ἑλλάδα ἐπισκεπτόμαστε καὶ γι' αὐτὸ ἀξίζει κάθε θυσία. Καὶ τὰ δυὸ χωριά εἶναι ἀθέατα ἀπὸ

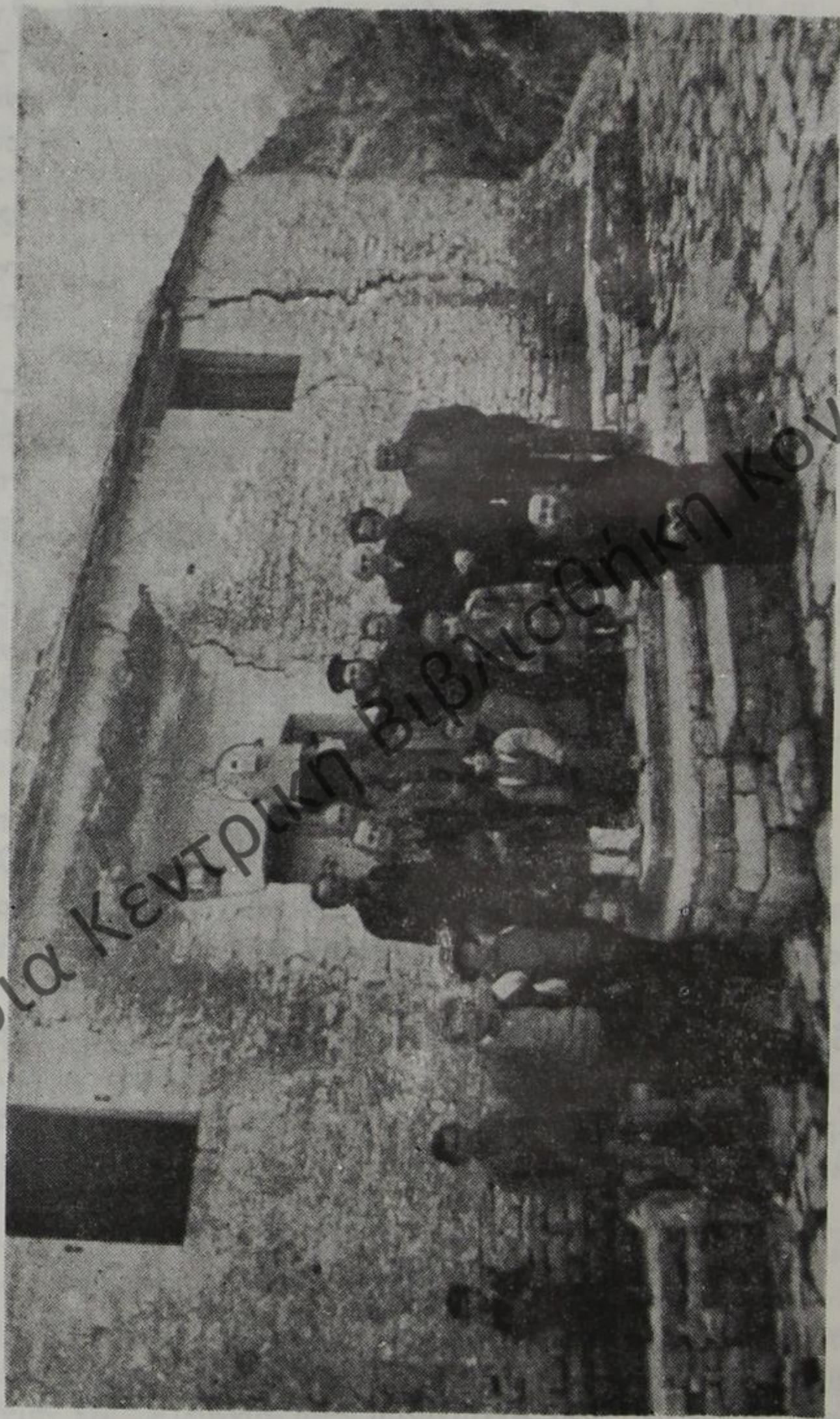

παντοῦ. Μόνο μεταξύ τους βλέπονται.

Τὸ Κλεισάρι εἶναι ἀκριβῶς πίσω ἀπ' τὴν Πέπελη. Ἀπ' τὴν ἀνοιχτὴ καρότσα τοῦ αὐτοκινήτου μας βλέπω τὰ μικρὰ κομμάτια τῆς καλλιεργημένης γῆς, πού τώρα εἶναι ιδιόκτητη, καὶ μερικοὺς στάβλους. Τὰ σπίτια ὅλα μὲ πέτρα. Χορταίνει τὸ μάτι μου παραδοσιακὰ σπίτια, κάτι πού τὸ ζηλεύουν πολλοὶ στὴν Ἑλλάδα, μὲ μόνη τὴ διαφορὰ ὅτι ἐδῶ εἶναι καὶ ὁ τρόπος ζωῆς παραδοσιακός, μ' ἄλλα λόγια φτωχὸς καὶ μὲ στερήσεις. Στὴν Ἑλλάδα παραδοσιακὰ σπίτια διατηροῦν οἱ πλούσιοι καὶ μέσα ἔχουν ὅλες τὶς ἀνέσεις, ἤλεκτρικὲς συσκευές, κεντρικὲς θερμάνσεις, τηλέφωνα, τηλεοράσεις, βίντεο καὶ πολλὰ διακοσμήσεις πού ἱκανοποιοῦν τὴ ματαιοδοξία τους. Ἐδῶ στὴ Βόρειο Ἡπειρο τὰ σπίτια ἔχουν μιὰ φτωγὴ νοικοκυροσύνη. Ἐξω ὅμως στοὺς δρόμους ὑπάρχει ἀθλιότητα, γιατί ποτὲ δὲν ἔγινε κάποιο κοινοτικὸ ἔργο καὶ γι' αὐτὸ δὲν γίνεται καὶ καθαριότητα. Πρέπει ν' ἀρχίσει ἡ ἐθελοντικὴ προσωπικὴ ἐργασία τοῦ καθενὸς γιὰ νὰ ἐξωραϊστοῦν οἱ χώροι. Δὲν ὠρίμασε ὅμως ἀκόμη αὐτὴ ἡ ἰδέα, γιατί οἱ ἄνθρωποι φροντίζουν τὰ σπίτια τους καὶ προσπαθοῦν ν' ἀνεβάσουν τὸ βιοτικὸ τους ἐπίπεδο.

Στὸ Κλεισάρι φτάνουμε μὲ τὶς πρῶτες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου. Ἐδῶ τὰ ψηλὰ βουνὰ ἐμποδίζουν τὸν ἡλιο. Τὸν βλέπουν πέρα ἀπὸ τὶς 10. Τὸ τσουχτερὸ κρύο ὑποχωρεῖ. Χρησιμοποιοῦμε τὴν πόρτα τῆς καρότσας γιὰ τραπέζι καὶ διαβάζουμε ἀγιασμό, μιὰ καὶ σήμερα εἶναι πρωτομηνιά, 1η Φεβρουαρίου. Ὅλο τὸ χωριὸ εἶναι συγκεντρωμένο καὶ παρακολουθεῖ. Νιώθουμε ἰδιαίτερη χαρά. Μικροὶ καὶ μεγάλοι παίρνουν τὰ δῶρα τους μὲ ἡσυχία καὶ τάξη. Μᾶς καλοῦν στὰ σπίτιά τους. Πραγματικὰ «καλὸν ἐστὶ ἡμᾶς ὧδε εἶναι».

Δὲν μιλοῦ πιά γιὰ τὸ παρελθὸν μὲ τοὺς ἀδελφούς. Τὸ ἐνδιαφέρον τους στρέφεται στὸ μέλλον, γι' αὐτὸ τοὺς ἀκούω καὶ συμπληρώνω, ὅπου μπορῶ, τὶς σκέψεις τους καὶ τὶς ἀποφάσεις τους. Στὰ νέα ζευγάρια θυμίζω τὸ καθῆκον τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου καὶ τῆς βάπτισης τῶν παιδιῶν τους. Συμφωνοῦν μαζί μου καὶ περιμένουν τὴν εὐκαιρία. Μὲ συγκινεῖ ἐπίσης ἡ ἀγάπη πού τρέφουν γιὰ τὸν τόπο τους. «Ὅ,τι

Μπροστά στην εκκλησία του Σελιού.

νά κάνουμε, δὲν πρόκειται ν' ἀφήσουμε τὰ σπίτια μας», μού λέει ἓνας νέος Βορειοηπειρώτης. Εἶναι ὑπερβολικὰ δεμένοι μεταξὺ τους οἱ συγγενεῖς καὶ ὅλοι τους μὲ τὸν τόπο. Παλιότερα οἱ συγγενεῖς ἦταν κουμπωμένοι, γιατί ὑπῆρχε ὁ φόβος τῆς κατάδοσης. Τώρα εἶναι ἀποφασισμένοι γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ τόπου τους, πὺ σημαίνει καὶ δική τους προκοπή.

***

Ἀπέναντί μας, σκαρφαλωμένο στὸ βουνό, τὸ Σελιό. Ἐδῶ διατηρεῖται ἡ ἐκκλησία μὲ τὸ ὠραῖο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Μαζεύονται οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὸν ἁγιασμό. Χτυπάει ἡ καμπάνα, χωρὶς ὅμως ν' ἀκούγεται πολὺ. Μοῦ ἐξηγοῦν ὅτι δὲν εἶναι πραγματικὴ καμπάνα, ἀλλὰ ἓνα μεγάλο μεγάφωνο κρεμασμένο, μ' ἓνα σίδερο γιὰ γλωσσίδα. Ἐσωτερικὰ ἡ ἐκκλησία ἔχει πολλὰς ἐλλείψεις. Ἀρχισαν ὅμως μὲ ζῆλο καὶ γρήγορα θὰ τὴν ἀποκαταστήσουν.

Κι ἐδῶ μαζεύονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Παίρνουν τὰ δέματα μὲ χαρά, μᾶς εὐχαριστοῦν καὶ μᾶς δίνουν χίλιες εὐχές. Τὰ παιδιά παίρνουν τὰ δικά τους δῶρα. Αἰσθάνομαι σὰν νὰ εἶμαι στὴν ἐνορία μου. Μόνο πὺ ὁ χρόνος μὲ περιορίζει. Δὲν προλαβαίνω ν' ἀκούσω τοὺς καημούς. Διαπιστώνω ὅτι οἱ περισσότεροι ἔχουν τὸ νοῦ τους στὴν Ἑλλάδα. Σκέφτονται τὰ παιδιά τους καὶ τὰ ἐγγόνια τους. Αὐτὴ ἡ ξαφνικὴ ξενιτιά τῶν ἀγαπημένων τους προσώπων τοὺς ἀνοιξε βαθιὰ πληγὴ. Δὲν ἤξεραν καθόλου ἀπ' τὴν πίκρα τῆς ξενιτιάς. Τώρα τὴ γεύονται. Ὅμως ἡ Ἑλλάδα εἶναι κοντά. Σὲ μιὰ μισὴ ὥρα φτάνουν στὰ Γιάννενα. Ἐλπίζουν καὶ σὲ ἀκόμη καλύτερες μέρες. Δοξάζουν τὸ Θεουλᾶκη τους, γι' αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ πὺ ἐγινε στὴν Ἀλβανία.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφή μας σταματοῦμε στὸ συνοικισμὸ Νικομύλι, ὅπου ζοῦν τριάντα οἰκογένειες. Προσπαθῶ νὰ μάθω τὸ πραγματικὸ ὄνομα. Ἄλλοι λένε Νικομύλι ἀπὸ κάποιον μύλο ἐνὸς Νίκου, ἄλλοι μιλάνε γιὰ μηλιὰ κλπ. Ἀπέναντι ὑπάρχει ὁ Ἅγιος Παντελεήμων καὶ μᾶς προσκαλοῦν νὰ ἔρθουμε στὴ μνήμη. Τοὺς δίνουμε ὑπόσχεση. Εἶναι ὅμως δύσκολο, γιατί δὲν ἔχουμε βίζα. Μοιράζουμε κι ἐδῶ τρόφιμα

Ο παπα-Γιώργης Ζόρρος απ' τους Βουλιαχτές.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

καὶ ἀναχωροῦμε γιὰ τὴν Κακαβιά.

30

Στὸ δεκάμηνο ποὺ πέρασε ἀπ' τὴν πρώτη μας ἐπίσκεψη στὴ Βόρειο Ἡπειρο, περάσαμε καὶ ἀπὸ ἄλλα χωριὰ τῆς Δρόπολης καὶ τῆς γύρω περιοχῆς. Σημειώνω ἀπλῶς ὀνόματα καὶ ἡμερομηνίες: Βραχογοραντζή, 14 Δεκ. 1991 — Λοβίνα, 21 Δεκ. — Βάνιτσα καὶ Κακαβιά, 16 Ἰαν. 1992 καὶ γιὰ τρίτη φορὰ στὸ γειτονικό μας Λεσκοβίκι μὲ 5 τόν. τρόφιμα.

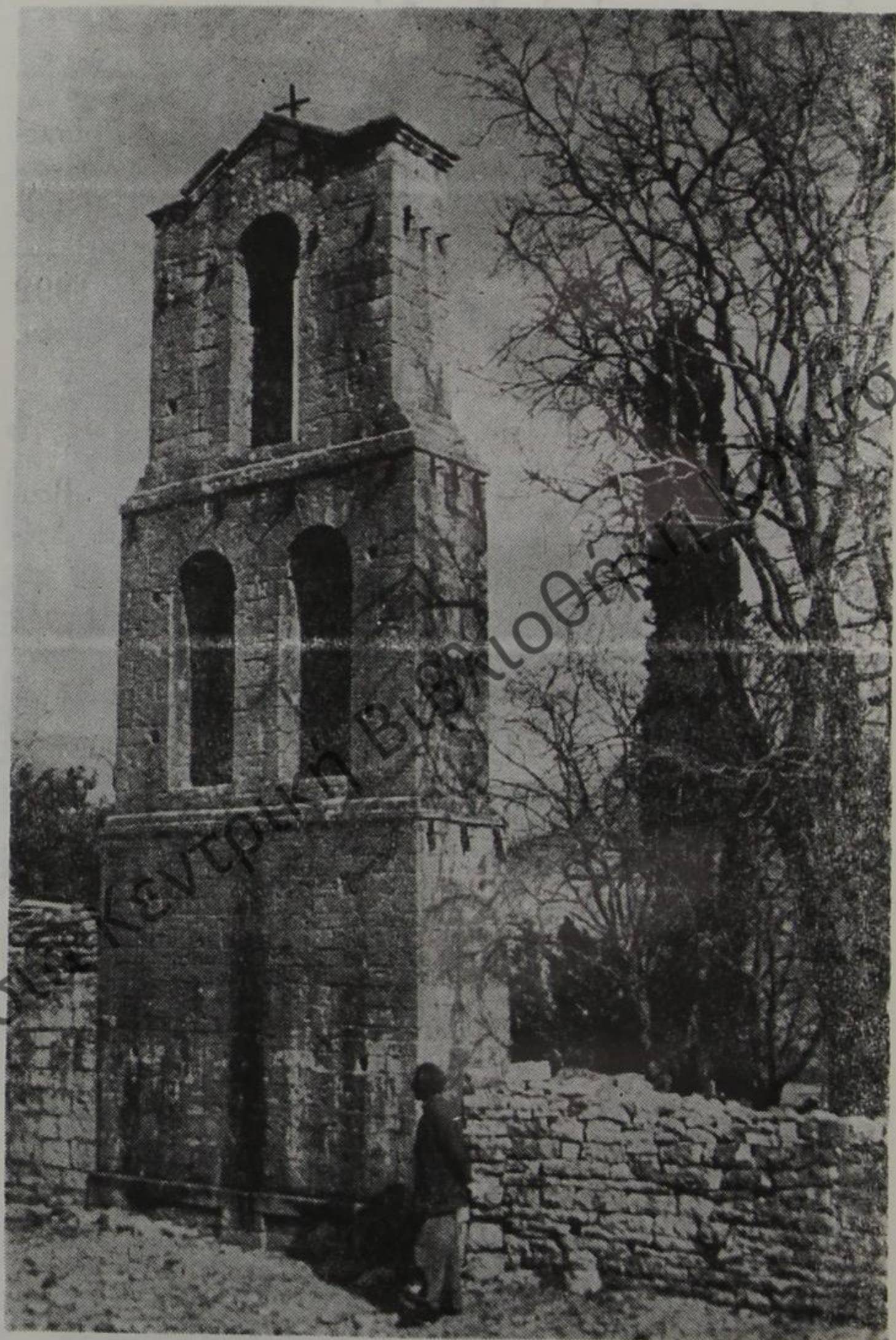
31

Στις 22 Φεβρουαρίου κατευθυνόμαστε γιὰ τοὺς Βουλιαράτες. Εἶναι χωριὸ μὲ 228 οἰκογένειες στὴν Ἄνω Δρόπολη. Ἐδῶ ὑπάρχει νεκροταφεῖο, ὅπου ἐνταφιάστηκαν πενήντα Ἑλληνες στρατιῶτες στὸν πόλεμο τοῦ 1940. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου διατηρεῖται σὲ ἀριστη κατάσταση. Ἐπιβλητικὸ εἶναι τὸ καμπαναριό. Πρώτη φορὰ βλέπουμε νὰ στρώνεται μὲ τσιμέντο ἕνας κεντρικὸς δρόμος τοῦ χωριοῦ. Μᾶς ἐξηγοῦν ὅτι κάποιος χωριανὸς τους ταξιδεμένος στὴν Ἑλλάδα, διέθεσε τὰ χρήματα γι' αὐτὸ τὸ ἔργο.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς διανομῆς συζητοῦμε μὲ τὸ γέροντα ἱερέα τοῦ χωριοῦ παπα-Γιώργη Ζάρρο, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους. Ἀκοῦμε τὰ προβλήματά τους καὶ τὰ σχέδιά τους. Χαιρόμαστε. Γενικὰ οἱ ἄνθρωποι εἶναι περιποιημένοι καὶ εὐγενεῖς. Τὰ παιδιά ἐπίσης χαρούμενα. Οἱ γερόντισσες ὅλες μὲ τὸ ἄσπρο μαντίλι στὸ κεφάλι.

Στοὺς τοίχους διαβάζω δυὸ συνθήματα: «Ζητᾶμε ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ἀνήκουν», «Εἴμαστε ἀποφασισμένοι νὰ παλέψουμε καὶ νὰ νικήσουμε». Λίγο πιὸ κάτω, πάνω σ' ἓνα δέντρο κυματίζει ἡ γαλανόλευκη. Ἄχ, αὐτὸ τὸ σύνορο!

Πέρασε ὁμορφα τούτη ἡ μέρα στοὺς Βουλιαράτες.

Ένα ακόμη καμπαναριό που άντεξε στη δοκιμασία

32

Μετὰ ἀπ' τὶς ἐπισκέψεις μου στὴ Βόρειο Ἡπειρο δια-
πίστωσα:

α'. Ἐλπίδα τῶν Βορειοηπειρωτῶν εἶναι ἡ Ἑλλάδα.
Ἦ Ὁχι ἡ Ἀλβανία.

β'. Τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν τους θὰ εἶναι καὶ ἡ Ἑλ-
λάδα.

γ'. Οἱ Ἀλβανοὶ δὲν πρόκειται νὰ δοῦν μὲ καθαρὸ μά-
τι τοὺς Βορειοηπειρωτῶτες.

δ'. Οἱ ἀδελφοὶ πῆραν πνοὴ ζωῆς.

ε'. Τὰ χωριὰ τῆς Βορείου Ἡπείρου ἔχασαν τοὺς νέους.

33

Κλείνω ἐδῶ τὶς ἐμπειρίες μου ἀπὸ τῆ Βόρειο Ἡπειρο, -
ποὺ ἀποτελοῦν μιὰ πολὺ συγκινητικὴ παρένδραση στὴ ζωὴ
μου. Τὸ θέμα ὅμως δὲν ἔκλεισε. Ἴσως αὔριο χρειαστεῖ νὰ
συνεχίσω μὲ ποιμαντικὴ διακονία, ὅποτε θὰ συμπληρώσω
τοῦτο τὸ σημειωματάριον με καινούριες σελίδες.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσο

55731

KON